

Päällepäsmäri, suunnannäyttäjä – ihminen

- äitien kokemuksia kasvatusvastuusta

Tampereen Yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Kasvatustieteen laitos
Pro gradu-tutkielma
Kasvatustiede
Ohjaaja Sanna Vehviläinen
huhtikuu 2008
Johanna Oittinen

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden laitos
OITTINEN, JOHANNA: Päällepäsmäri, suunnannäyttävä – ihminen
Äitien kokemuksia kasvatustieteiden laitos
Pro gradu -tutkielma, 76s., 2 liitesivua
Kasvatustiede
Huhtikuu 2008

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa kuvataan äitien kokemuksia kasvatustieteiden laitos. Yhteiskunnan ja ajan muuttuessa myös äiti muuttuu. Toisaalta äiti on käsite, jonka ominaispiirteenä on pysyvyys. Äitien kokemukset ovat yksilöllisiä ja omia, saaden kuitenkin vaikutteita myös ympäristöstään. Tässä tutkimuksessa keskitytään äitien henkilökohtaisiin kokemuksiin kasvatustieteiden laitos ja kasvattajana olemisesta. Tutkimuksen äidit ovat läsnä lasten elämässä. Kasvatustieteiden laitos käsitteeseen pureudutaan tutkimuksessa kasvatustieteiden laitos, kasvatustieteiden laitos päämäärän, äidin ja kokemuksen kautta.

Tutkimus on laadullinen ja aineisto kerättiin teoriasidonnaisella puolistrukturoidulla haastattelumenetelmällä. Tutkimuksen tausta-eeoksena on fenomenologis-hermeneuttinen suuntaus. Haastateltavana oli seitsemän keskenään erilaista äitiä ja tavoitteena oli löytää autenttista, kokemuspohjaista puhetta vastuusta ja kasvatustieteiden laitos sekä äidistä. Tutkimuksessa äitien kokemuksista kulminoituu teoriaan yhdistettynä kuusi teemoiteltua luokkaa, jotka nimettiin seuraavasti: Vastuu, Päämäärä, Itsenäistyminen ja itsekki tuleminen, Kasvatustieteiden laitos dialogisuus, Äiti ja Tunteet.

Tutkimuksessa äidit kokevat olevansa pääkasvatustieteiden laitos lapsista, vaikka jaettua kasvatustieteiden laitos toisen vanhemman tai lähisukulaisten kanssa esiintyy. Kasvatustieteiden laitos päämäärän ajallisuus äideillä linkittyy yhtäältä arkeen ja tähän hetkeen, toisaalta tulevaisuuteen, jossa kasvatustieteiden laitos ajatellaan aikuisena ja itsenäisenä, omillaan toimeentulevana ja onnellisena. Lapsen itsenäistymisen ja oman minuuden kehittymisen sekä vahvistumisen tukeminen on tutkimuksen mukaan eräs kasvatustieteiden laitos äideillä. Vuorovaikutuksellinen kasvatustieteiden laitos koetaan merkityksekkääksi. Äidit kääntävät tutkimuksessa katseen myös itseensä, omaan henkiseen kasvuunsa ja tunteisiinsa.

Tutkimuksen perusteella voidaan esittää, että äitien kokemukset kasvatustieteiden laitos rakentuvat omasta henkilöhistoriasta ja oman elämän sekä yhteiskunnan nykyhetkestä. Kasvatustieteiden laitos koetaan ennemminkin oikeutena kuin taakkana. Selkeästi yhdistävin ajatus erilaisilla äideillä on tavoite ja vastuun kokemus lapsen hyvästä elämästä.

Asiasanat: kasvatustieteiden laitos, äiti, kokemus, kasvatustieteiden laitos, itsenäistyminen

SISÄLLYS	sivu
1 JOHDANTO	5
2 KASVATUS JA VASTUU	6
2.1 Kasvatus ja kasvatusvastuu	7
2.2 Kasvattaja ja kasvatettava	9
3 KASVATUSSUHDE	11
3.1 Dialogisuus kasvatussuhteessa	11
3.2 Vapauden ja pakon dilemma kasvatussuhteessa	12
4 KASVATUKSEN PÄÄMÄÄRÄ	13
4.1 Päämääränä ideaali hyvästä elämästä	14
4.2 Kasvatettavan itsenäistyminen ja itseytyminen päämääränä	16
5 ÄITI	17
5.1 Äiti eilen	18
5.2 Äiti tänään	20
6 KOKEMUS	22
6.1 Kokemuksen ainutkertaisuus	22
6.2 Äiti ja kokemus	23
7 METODOLOGISIA VALINTOJA	24
7.1 Kvalitatiivinen tutkimussuuntaus	24
7.2 Fenomenologis-hermeneutiikka tutkimuksen eräänä tienviittana	24
7.3 Tutkimusmenetelmänä haastattelu ja sen eettistä pohdintaa	26
7.4 Aineiston analyysia	28
8 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUKSEN AINEISTOA	29
8.1 Tutkimusongelma	29
8.2 Tutkimuksen aineisto	30
9 ÄITIEN KOKEMUKSIA KASVATUSVASTUUSTA	31
9.1 Teemoitellut luokat ja niiden muodostaminen	32
9.2 Vastuu	32
9.2.1 Vastuu äidillä	33
9.2.2 Vastuu jaettuna	34
9.2.3 Sosialisatio ja yhteiskunta	36
9.2.4 Hyvän kasvattajan negatio	38
9.2.5 Katse	40

9.3 Päämäärä	41
9.3.1 Hyvä elämä, ”Että se pärjäis”	42
9.3.2 Arvot	42
9.3.3 Nyt ja sitten	44
9.4 Itsenäistyminen ja itseksi tuleminen	44
9.4.1 Irtipäästäminen	45
9.4.2 Vastuuta lapselle	46
9.4.3 Rajat ja rakkaus	47
9.5 Kasvatussuhteen dialogisuus	48
9.5.1 Selittäen ja kuunnellen	48
9.5.2 Lapsi yksilönä	51
9.6 Äiti	51
9.6.1 Äiti näkyy	51
9.6.2 Äitikin kasvaa	52
9.6.3 Yh-äiti	54
9.6.4 Äitikin on ihminen	55
9.7 Tunteet	55
9.7.1 Ylpeys	55
9.7.2 Häpeä	56
9.7.3 Rakkaus. Se on kaikki.	57
9.8 Analyysin yhteenvetoa	58
10 JOHTOPÄÄTELMIÄ JA ARVIOINTIA	60
10.1 Kasvatusvastuulla rakennetaan tätä hetkeä ja tulevaisuutta	60
10.2 Arviointia	64
11 JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSIA	65
12 LOPUKSI	66
Lähteet	70
Liitteet	74

1 JOHDANTO

Kokemuksia äitiydestä ja sen mukanaan tuomasta kasvatusvastuusta löytyy yhtä monta kuin kokevia äitejäkin. Äitiyden ja vastuun kokemukset ovat hyvin henkilökohtaisia ja monivivahteisia, monista eri osa-alueista koostuvia kokemuksia, joka ovat läsnä äidin elämässä ja linkittyvät äidin ja lapsen kasvatussuhteeseen. Äitiys on aina ajankohtainen puheenaihe, puhettavan muuntuessa kuitenkin yhteiskunnan muutosten myötä. Nykyajan teollistuneen ja globalisoituneen yhteiskunnan muokkaama äitiys on usein puitteiltaan erilaista kuin esimerkiksi agraarikulttuurin aikaan. Historian havinaa kuunnellessa löytää oletuksia äidin yhdistämisestä lapsen pääasialliseksi kasvattajaksi ja pääkasvatusvastuun kantajaksi. Äiti on jäänyt lasten kanssa kotiin miehen lähtiessä metsästämään ruokaa, äiti on huolehtinut lapsista maatalon töiden lisäksi ja edelleenkin äiti on se, joka jää kotiin useimmissa tapauksissa lapsen syntymän jälkeen. Äitiys, äidin kasvatusvastuu ja äiti kasvattajana eivät kuitenkaan ole vain tietyn stereotyyppisen ajattelumallin mukaisia käsitteitä, vaikkakin Eeva Jokisen (1996, 13) sanoin ”äidin rooli on tiukimpia olemassa olevia sosiaalisia rooleja.”

Tieteellinen tutkimus on eräs tapa ymmärtää ja jäsentää maailmansa (Varto 2005, 18). Tässä tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ja jäsentämään syvemmin erilaisia äitejä ja heidän yksilöllisiä kokemuksiaan kasvatusvastuusta. Tutkimuksen aihe valikoitui tutkittavaksi paitsi sen yhteiskunnallisen ajankohtaisuuden ja kiinnostavuuden, myös aiheen omakohtaisen koskettavuuden vuoksi. Äiti ja kasvatusvastuu ovat kiinnittyneitä niin yhteiskuntaansa kuin aikaansa. Vaikka äiti on monessakin mielessä käsitteenä instituutio ja pysyvä, on äiti kuitenkin aikaansa seuraava ja muuntuva. Äitien yksilölliset kokemukset ovat äidille omia ja uusia, ajasta riippumatta. Myös kasvatusvastuu elää ajassaan ja kiinnittyy yhteiskunnan puheeseen esimerkiksi naisten työelämään siirtymisen, päivähoiton mahdollisuuden ja kasvavien huostaanottojen takia. Toisaalta kokemukset kasvatusvastuusta ilmentävät aikaansa, toisaalta ovat ajattomia.

Mielenkiintoni äitien kasvatusvastuun kokemuksista on pitkälti herännyt omien kotiäitivuosiensa aikana, jolloin pääsin tutustumaan äidin arjen kasvatusvastuuseen ruohonjuuritasolla. Äidiksi tuleminen ja äitinä oleminen on ollut, ja on edelleen, kasvun paikka monessakin mielessä. Lapsen kasvaessa ja kehittyessä myös äiti ja äitiys muotoutuu lapsen kasvun mukana. Jokainen äiti rakentaa omaa äitiyttään suhteessa itseensä ja lapseensa. Näin tapahtuu myös kasvatusvastuulle, joka rakentuu äidin elämässä monista osista ja jonka henkilökohtainen kokeminen on jokaisella äidillä ainutkertaista. Olen erityisen kiinnostunut keskenään erilaisten äitien kokemuksista. Mistä elementeistä äitien kokemukset kasvatusvastuusta rakentuvat? Miltä vastuu äidistä tuntuu? Mitä kasvatusvastuuseen katsotaan kuuluvan?

Tutkimuksessa avataan äitien kokemuksia kasvatusvastuusta perehtymällä ensin tutkimuksen ydinkäsitteiden, *kasvatusvastuun, äidin ja kokemuksen*, monimuotoisuuteen. Pohdin tutkimuksessani kasvatusvastuun käsitettä teorialähtöisten teemojen kautta, jotka linkittyvät äideille tehdyissä haastatteluissa konkretiaan ja käytäntöön. Tutkimuksen aineisto on kerätty vuoden 2007 aikana puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla.

2 KASVATUS JA VASTUU

Kasvatusvastuun käsitettä avataan tässä tutkimuksessa kasvatuksen, kasvatussuhteen ja kasvatuksen päämäärän kautta. Pilkon kasvatusvastuun osikseen eli vastuuksi kasvatuksesta. Tällöin saadaan tähän tavalliselta ja selvältä tuntuvaan, mutta tarkemmin pohdittaessa hyvin monimuotoiseen ja monitahoiseen, käsitteeseen uudenlainen lähestymistapa. Tällä lähestymistavalla oikeutan tutkimuksessani kasvatusvastuun mahdollisimman laaja-alaisen käsittelyn. Lähestyn vastuun kysymystä muun muassa näkökulmasta, jossa tarkastelen kasvattajan (vrt. äidin) vastuuta kasvattaa lasta sekä edesauttaa lapsen kasvua.

2.1 Kasvatus ja kasvatusvastuu

Ajatus kasvatuksesta saattaa tuntua itsestään selvältä, mutta mitä kasvatus itse asiassa on? Kasvatus voidaan ymmärtää monesta eri näkökulmasta. Yksi käsitettä avartavista määritelmistä löytyy J. A. Hollon ajatuksesta kasvattamisesta kasvamaan saattamisena: ”Kasvattaminen on kasvamaan saattamista, mikä merkitsee, että se on luonnollisen, selittämättömän, mutta ilmauksissaan ilmiselvän kasvamisvoiman tielle sattuvien esteitten poistamista, suotuisimpien olosuhteiden luomista[...] ankkuroimme kasvatuksen käsitteen siihen todellisuuden ilmiöön, jota mainitaan kasvamisen nimellä.” (Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2000, 209.) Kasvatusta voidaan siis ajatella esimerkiksi pienen ihmisen elämän tien askelien helpottamiseksi. Värri (2000, 14, 29) kuvaa kasvattajaa kasvatettavan maailmasuhteen tulkkina ja kasvun auttajana, joka ottaa kasvatuksessaan myös kasvatettavan näkökulman huomioon. Maailma on mysteeri lapselle, ja vanhemman vastuuseen kuuluu toimia tulkkina lapsen ja maailman välillä.

Kasvatuksen voi määritellä ihmisen kasvattamiseen tähtäävänä tietoisena toimintana (CD-perussanakirja 1994, s.v. ”kasvatus”). Eräänä tapana on nähdä kasvatus elämän tielle saattelemisena, jolloin kasvatuksen määritelmään voisi sisällyttää ajatuksen siitä, että tie vie johonkin tai jotain kohti. Tällöin kasvatus itsessään on intentionaalista toimintaa, toimintaa jolla on päämäärä ja joka pyrkii jotain tavoitetta kohti (ks. esim. Hautala 1994, 90). Kasvatuksen prosessia voidaan ajatella myös palvelutehtävänä, jossa kasvattaja antaa omat tietonsa sekä taitonsa seuraavan sukupolven käyttöön ja asettuu samalla kasvatettavan käytettäväksi (Hellsten 2003, 9). Kasvatuksen määrittystä pohditaan myös lapsen elämän perustana, jonka avulla lasta ohjeistetaan tietoiseksi kulttuuristaan, häntä opastetaan tulevaisuutta silmällä pitäen ja annetaan eväitä vastata itsestä. (Hirsjärvi & Laurinen 2004, 139–141.)

Erik Ahlman (Värri 2000, 21, 22) puhuu kasvatuksen kolmesta päämomentista, jotka ovat kasvatuksen edellytykset, menetelmät ja päämäärät. Näistä edellytykset tulkitseen

kasvatettavan ominaisuuksiksi, jotka joko edesauttavat tai rajaavat kasvatuksen mahdollisuutta. Menetelmät puolestaan ovat tapoja pyrkiä kohti kasvatustavoitteita. Päämäärässä ratkaisevassa osassa ovat arvot. Arvot suuntaavat sekä kasvatuksen menetelmiä että päämäärää. Näiden kolmen tulisi hyvässä kasvatuksessa muodostaa toimiva ja tasapainoinen kokonaisuus.

Kasvatuksen eräinä tavoitteina voidaan ajatella kasvatettavan sosiaalistumista yhteiskuntaan, kulttuuriin ja tapoihin, sekä oman identiteetin syntymistä ja kehittymistä. Kasvatuksen tehtävänä voidaankin ajatella uskomusten juurruttamista mutta myös kasvatettavan omien ajatusten liikkeellepanemista. (Hautala 1994, 123; Hirsjärvi & Laurinen 2004, 15; Pitkänen 1996, 5; Siljander 2002, 43–44.) Ihmisen ajatellaan tulevan ihmiseksi kasvatuksen avulla (Harva 1960, 147; Siljander 2002, 26). Kasvatus on vuorovaikutusta, interaktiota, jossa vähintään kaksi ihmistä on vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, esimerkiksi äiti lapsensa kanssa. Ollakseen kasvatusta, vuorovaikutuksessa tulee esiintyä pedagogisia piirteitä. Vuorovaikutusta kutsutaan tällöin pedagogiseksi interaktioksi. Kasvatuksellisessa vuorovaikutussuhteessa on kasvattaja ja kasvatettava. (Siljander 2002, 27–28.)

Kasvatusta ja kasvatusvastuuta on hankala erottaa toisistaan. Kasvattaessaan kasvattaja tekee koko ajan päätöksiä ja valintoja, joko pieniä tai suurempia, koskien kasvatettavaa. Näihin valintoihin sisältyy vastuu. Tämä käsite saattaa arkipuheessa tuntua yksinkertaiselta ja itsestään selvältä, mutta on itse asiassa hyvinkin monisyinen. Kasvatusvastuu koostuu monista eri osa-alueista. Kasvatusvastuuta voidaan avata esimerkiksi kääntämällä sanapari toisinpäin, jolloin puhutaan vastuusta kasvattaa. Tällöin käsite saa jo toisenlaisen ulottuvuuden merkitykselleen, ja konkretisoituu myös asiaa pohtivalle. Vastuu voidaan määritellä esimerkiksi velvollisuutena vastata jostakin asiasta, henkilöstä, toiminnasta (CD-perussanakirja, s.v. ”vastuu”). Kasvatusvastuun ja kasvatusvelvollisuuden käsitteet ovat läsnä kasvatuksessa jo lainsäädännönkin puolesta. Lainsäädännöllisesti molemmilla vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsesta, mutta käytännössä vastuu lapsen kasvattamisesta on usein pääosin äidillä. (Alasuutari 2004, 16–17; Harva 1960, 140–141; Suomen maaraportti 2001.)

Kuusivuotiaana tyttäreni Sakra määritteli kasvatusvastuun häneltä kysyttäessä seuraavasti: ”Kasvatusvastuu tarkoittaa sitä, että kasvattaa vastuuta.” Lausahdus kuvaa oivallisesti yhtäältä sitä, että kasvatuksen avulla kasvatusvastuuta pyritään asteittain siirtämään kasvatettavalle, eli kasvatetaan kasvatettavan vastuuta omasta kasvustaan ja itseytymisestään. Kasvatusvastuu siis vähenee kasvattajalta, ja näin ollen lisääntyy kasvatettavalla. Kasvatusvastuun määritelmää voisi kuvailla siten, että kasvatussuhteessa kasvattaja pyrkii tekemään kasvatuksen ja kasvattajan tarpeettomaksi, ja näin edesauttamaan vastuun siirtymisessä asteittain kasvattajalta kasvatettavalle (Siljander 2002, 28).

2.2 Kasvattaja ja kasvatettava

Jonkun velvollisuutena on ohjata ihmislasta elämän tiellä ja antaa hänelle edellytyksiä kehittyä yksilölliseksi ja yksilöllisesti. Tässä keskeiseksi nousee kasvattajan rooli. (Ks. esim. Hirsjärvi & Huttunen 1999, 35, 48; Siljander 2002, 28.) Kasvattaja voidaan määritellä sellaiseksi ihmiseksi, joka tarkoituksellisesti pyrkii edistämään toisen ihmisen kehitystä (Hirsjärvi & Huttunen 1999, 45). Kasvatettavassa on kasvatettavuutta rajaavia seikkoja, kuten oma tahto ja itseys. Kasvatettava ei ole Harvan sanoin ”savimöhkäle eikä kasvattaja [...] taiteilija, joka voi antaa savimöhkäleelle mielensä mukaisen hahmon”. Harva kuvaileekin eräänä hyvän kasvattajan ominaisuutena herkkää vastuun tunnetta, millä ajattelen Harvan tarkoittavan kasvattajan ymmärrystä kasvatettavan yksilöllisyyttä kohtaan. (Harva 1960, 145–146.) Vanhempien kasvatustehtäviksi ja vastuualueiksi ajatellaan sekä lapsen perushoito että lapsen ohjaaminen. Lapsen perushoitoon kuuluu ravinto, puhtaus, lepo ja vaatteet, mutta myös rakkaus, turvallisuus ja tunne-elämän tukeminen (ks. esim. Tolvanen 2007, A5).

Kasvattaja on sidoksissa omaan elämäntilanteeseensa, kulttuuriinsa ja yhteiskuntaansa, ja niistä lähtökohdista hän kasvattaa lastansa (Värri 2000, 21, 22). Kasvatettavan ohjaaminen koostuu neuvoista, ohjeista, ehdotuksista, käskyistä ja

rajoista. Lapsi tulisi ottaa huomioon omana yksilönään. (Hirsjärvi & Laurinen 2004, 16.) Värri (2000, 145) katsoo kasvattajalle, tässä tapauksessa vanhemmille, kuuluvan yleisvastuun lapsen fyysis-henkisestä kehityksestä ja hyvinvoinnista. Kasvattajan rooli asettaa kohtaamaan vaatimuksia, jotka ovat kasvattajasta itsestään lähteviä tai ympäröivän yhteiskunnan asettamia. Kasvattajana vanhempi saa oikeuksia, mutta myös velvollisuuksia lastaan kohtaan. Vanhemmilla on niin kasvatuksellinen kuin turvallisen kasvun turvaamisen päävastuu. (Hirsjärvi & Laurinen 2004, 82.) Hautala esittää väitöskirjassaan Erik Ahlmanin ajatuksen ideaalisesta kasvattajasta, joka eläytyy kasvatettavan sisäisiin mahdollisuuksiin. Kasvattaja koetaan tässä näkökulmassa kasvatettavan minään sisältyvien mahdollisuuksien vapauttajana. Samassa väitöskirjassa esitetään Hollon ajatus hyvästä kasvattajasta, jonka ominaisuuksiin kuuluvat hienovaistoisuus, myötätuntoisuus ja huolehtivaisuus. (Hautala 1994, 125.)

Lapset, erityisesti pienet lapset, ovat niin tunnetasolla kuin fyysisesti riippuvaisia vanhemmistaan. Lapsen lähivanhempana äiti tuo kasvatussuhteeseen tiedostaen tai tiedostamattaan omia käsityksiään todellisuudesta ja elämästä. Tällä todellisuudella Värri viittaa esimerkiksi yhteiskunnan ja kulttuurin ymmärtämiseen. Näin ollen kasvattaja tuottaa lapselle käsitystä todellisuudesta, joka on aluksi lapselle täysin vieras. Kasvatussuhde esimerkiksi äidin ja lapsen välillä on apriorinen eli lapsen puolelta kokemukseen perustumaton. (Värri 2000, 118; CD-perussanakirja, s.v. ”apriorinen”, ks. myös Koppinen & Koppinen 1988, 120.) Vanhempi noudattaa usein tiedostamattaan hänelle kuuluvaa kasvatusvastuuta. Arjessa kasvatusvastuullisia tekoja pohditaan usein arjen tilanteissa ”maalaisjärjen” kautta. Monesti arjen tilanteissa tärkeänä vaikuttimena päätöksissä ovat lapsen hyvä ja etu sekä pyrkimys ohjata ja neuvoa lasta hänen tarpeidensa mukaisesti. (Värri 2000, 118).

3 KASVATUSSUHDE

Kasvatussuhde on monisyinen käsite. Tutkimuksessani tarkastelen kasvatussuhdetta dialogisuuden kautta ja katson kasvattajaa maailmatulkkina. Suhteeseen, jossa tapahtuu kasvatusta, liittyy aina myös vallan elementti. Rajojen asettaminen ja kasvatettavan vapauden rajoittaminen tuovat mukanaan dilemman vapauden ja pakon suhteesta.

3.1 Dialogisuus kasvatussuhteessa

Kasvatussuhde voi muotoutua eri tavoilla. Luontoperäisessä kasvatussuhteen syntymisessä vanhemmat ”syntyvät” kasvattajaksi lapsen syntymän myötä. Luontoperäisen kasvatussuhteen kasvatustuu voi kuitenkin katketa, jos vanhempi ei halua tai voi ryhtyä lapsensa kanssa kasvatussuhteeseen. (Harva 1960, 129; Värrä 2000, 104–105.) Näissä tapauksissa kyseeseen tulee usein adoptio tai sijaisperhe, kuten tässä tutkimuksessa esitetään sijaisäidin haastattelusitaateissa. Marjatta Hautala (1994, 125) esittää väitöskirjassaan seuraavaa: ”Pedagoginen rakkaus on sekä rakkautta ideaalisiin objektiivisiin arvoihin että rakkautta kehittyvään sieluun ja sen piileviin arvosuuntiin.” Tulkitsen Hautalan tarkoittavan ideaalisilla objektiivisillä arvoilla kasvattajan, esimerkiksi äidin, henkilökohtaisen arvomaailman tuomista kasvatussuhteeseen. Rakkaudella kehittyvää sielua kohtaan tulkitsen Hautalan tarkoittavan kasvatettavan yksilöllisten ominaisuuksien näkemistä ja kunnioittamista. Kasvatussuhteen dialogisuuden voi nähdä ilmenevän esimerkiksi kasvattajan ja kasvatettavan ymmärryksenä sekä arvostuksena toisiaan kohtaan.

Värrä pohjaa väitöskirjassaan kasvatussuhteen dialogisuutta Martin Buberin filosofiaan, jossa peruselementteinä toimivat parit Minä-Sinä ja Minä-Se. Minä-Sinä-pari voidaan ajatella dialogisessa kasvatussuhteessa kasvattaja-kasvatettava-pariksi. Tällöin parin kummatkin osapuolet ajatellaan yksilöinä, jotka kohtaavat toisen yksilön maailmassa, joka Buberin filosofiassa esitetään parina Minä-Se. ”Minä” on

yksilöitynyt ja on suhteessa yleiseen (vrt. ”Se”). (Buber 1993, 25–28; Värrin 2000, 63–64.) Kasvatuksen dialogissa ovat läsnä siis ainutkertaisten yksilöt, joiden maailma kohtaa toisen yksilön maailman. Martin Buber kuvaa kahden Minän kohtaamista seuraavin sanoin: ”...naapurittomana ja lisäämättömänä hän on Sinä ja täyttää taivaanpiirin. Ei niin, etteikö olisi mitään muuta kuin hän; mutta kaikki muu elää hänen valossaan.” (Buber 1993, 31.)

Lapsen kohtaaminen voi dialogisessa kasvatussuhteessa tuoda Buberin kuvaaman voimakkaan ja elämyksellisen tunteen. Esimerkkinä tästä rakkauden syntyminen omaa lasta kohtaan, joko lapsen synnyttyä tai ajan myötä. Ajateltaessa kasvatussuhdetta vuorovaikutteisena, kasvattaja ja kasvatettava opettavat toisiaan ja vaikuttavat toistensa kasvamiseen. Katsantokanta sisältää piiloisen ajatuksen myös siitä, että lasta kunnioitetaan yksilönä ja hänen ajatuksiaan arvostetaan. (Hirsjärvi & Laurinen 2004, 91–92.) Värrin mukaan sosiaaliset roolit ja sosiaalisen elämän onnistuminen edellyttävät Minä–Sinä-yhteyden hyväksymistä. Lapsi on kasvattajan maailmassa keskeinen vastuunasettaja, ja aidossa läsnäolossa kasvattaja vastaa lapsen olemassaoloon niin olemuksellaan kuin läsnäolollaan. (Värrin 2000, 72, 83.) Ollakseen siis valmis dialogiseen kasvatussuhteeseen, tulee kasvattajan ymmärtää kasvatettavan oma ja yksilöllinen minuus.

3.2 Vapauden ja pakon dilemma kasvatussuhteessa

Kasvatussuhteessa tapahtuu vuorovaikutusta ja dialogia, joissa ei kuitenkaan automaattisesti ole kaksi tasa-arvoista kasvatussuhteen osapuolta. Interaktiossa eli vuorovaikutuksessa esiintyy erityisesti varhaiskasvatuksessa epäsymmetriaa, joka syntyy esimerkiksi siitä, että kasvattajalla on pidempi elämäkokemus ja tietoa yhteiskunnan sosiaalisista toimintatavoista enemmän kuin kasvatettavalla, tässä tapauksessa lapsella. Kasvattajan tulee kasvatussuhteessa huomioida esimerkiksi kasvatettavan vielä vajaat tiedot yhteiskuntansa ja kulttuurinsa tavoista sekä muista sosialisatioprosessiin liittyvistä elementeistä. (Siljander 2002, 27–28; Nuutinen 1994, 95–96.) Kasvattajan vastuuseen kuuluu myös ymmärrys ja tiedostaminen lapsen

tiedoista ja taidoista. Värri painottaakin dialogisessa kasvatussuhteessa kasvattajan läsnäolon tärkeyttä kasvatustilanteissa ja kuuntelevaa asennetta lasta kohtaan. Myös aito lapsen tarpeiden tiedostaminen ja lapsen ehdoitta hyväksyminen ja rakastaminen ovat merkityksellisiä dialogisessa kasvatussuhteessa. (Värri 2000, 83–84.) Valta on kasvatukseen sisältyvä tosiasia, jonka kasvattaja kohtaa itsessään ja suhteuttaa sitä toimintaansa (Nuutinen 1994, 192).

Hautala esittää väitöskirjassaan ajatuksen siitä, jos ihmisen pitää eettisessä mielessä olla jotakin, tämä jokin ei voi olla muuta kuin olla oma itse ja ihmisen tulee toteuttaa itseyytään (Hautala 1994, 64). Tullakseen vapaaksi ja itsenäiseksi ihmiseksi, on lapsen tärkeä saada rakkautta ja rajoja. Rajat luovat turvallisuutta ja tietoisuutta omasta erityisyydestä kasvatettavalle, toisaalta ne taas rajaavat lapsen vapautta. Vapauden ja pakon suhteeseen sisältyy tietty paradoksi ja ristiriita. Toisaalta toiselle asetettu pakko, esimerkiksi rajat, rajoittavat yksilön vapautta ja itsenäisyyttä, toisaalta tämä pakko edistää kasvavaa itsenäisyyttä ja sen myötä vapautta. (Siljander 2002, 28.) Vanhemmilla on vastuu antaa lapselle kokemus hyvyydestä ja rakastettavuudesta. Rajojen asettamiseen liittyy kuitenkin aina valta ja sen myötä vastuu vallankäytöstä. Lapsella ei vielä itsellään ole resursseja tietää ja päättää omia rajojaan. Jos vanhempi ei ota paikkaansa ”tiennäyttäjänä” lapsen elämässä, joutuu lapsi tekemään sen itse. Tällöin lapsi on asemassa, johon hän ei ole vielä valmis asettumaan. Tästä syntyy turvattomuuden ja rakkaudettomuuden tunnetta. (Hellsten 2003, 194–195.)

4 KASVATUKSEN PÄÄMÄÄRÄ

Kasvatuksen päämääräksi kulminoituu tässä tutkimuksessa hyvä elämä ja kasvatettavan itsenäistyminen sekä itseytyminen eli itseksi tuleminen. Itseys ja itsenäistyminen sekä hyvä elämä edellyttävät tapahtuakseen toisensa. Värri käsittää hyvän kasvatuksen rakentuvan monista osa-alueista. Hänen mukaansa nykyisyydessä tulisi olla läsnä ajatus hyvän elämän ideaalista ja kasvatettavan itseksi tulemisestä. Nämä kasvatuksen päämäärinä esiintyvät tavoitteet tulevat erityisesti esiin

dialogisessa kasvatussuhteessa. (Värri 2000, 24, 29.) Tulkitsen Värriin tarkoittavan nykyisyydessä läsnä olevilla kasvatuksen päämäärillä esimerkiksi kasvattajan tietoisuutta siitä, mihin kasvatus tähtää.

Kuten olen edellä esittänyt, kasvatus on intentionaalista eli päämääräsuuntautunutta toimintaa. Mitä kohti kasvatuksessa sitten pyritään? Kasvatus on intentionaalista toimintaa eli sillä on päämäärä, joka voi olla tiedostettu tai tiedostamaton. Päämäärä voi kasvatuksessa esiintyä arkipäivän tilanteissa tai pidemmän tähtäimen tulevaisuuteen suuntaavana toimintana. Monesti kasvatuksessa päämääränä on lapsen kasvattaminen yhteiskuntakelpoiseksi ja itsenäisesti toimivaksi yksilöksi. Toisaalta arjessa kasvatuksellisena päämääränä saattaa olla vaikkapa lapsen itsenäinen syömään oppiminen. (Hirsjärvi & Laurinen 2004, 82–83.) Kasvatuksen päämäärän voidaankin ajatella linkittyvän sosialisatioon, hyvän elämän mahdollistumiseen ja kasvatettavan itsenäistymiseen.

4.1 Päämääränä ideaali hyvästä elämästä

Onko kasvattajan mahdollista tietää kasvatuksen päämäärää ja sitä, että ollaan kasvatuksessa oikealla polulla? Tätä pulmaa on pohdittu muun muassa filosofiassa Sokrateen ja Menonin välisen keskustelun, sittemmin Menonin paradoksina tunnetun kysymyksen, problematiikassa. Menonin paradoksi saattaa putkahtaa kasvattajankin mieleen hänen pohtiessaan hyvän kasvatuksen ehtoja ja kasvatuksen päämäärää: ”Miten sinä muka aiot tutkia sellaista, mistä et edes tiedä mitä se on? Millaista tavoittelet, kun etsit sellaista, mitä et tunne? Ja jos löydät sen, miten tunnistat sen siksi, mistä et mitään tiedä?” (Värri 2000, 27.) Menonin paradoksi on eräs pysyvistä kasvatuksen ongelmista. Kasvattajalla on oltava näkemys hyvästä elämästä ja ajatus hyvän elämän ideaalista, vaikka hän ei lopulta tietäisikään mitä ”hyvä” varsinaisesti on. Kasvattajan vastuuta helpottaa tieto siitä, että kaikkea ei tarvitse tietää ja kasvatettavalle on mahdollista luoda hyvän elämän, vastuuseen kasvamisen ja itseksi tulemisen edellytykset. Näiden edellytysten mahdollistaminen kuuluu kasvattajan vastuulle kasvatuksessa. (Mt., 27.) Kasvatusvastuu linkittyy vahvasti arkeen ja

konkreettisiin tekoihin, erityisesti varhaiskasvatuksessa. Kasvattaja on ihminen ja ihmisenä inhimilliset piirteet omaava. Kukaan ei ole täydellinen. Äidillekin riittää se, että on kyllin hyvä äiti (ks. esim. Jokinen 1996, 65–66).

Monasti kasvatuksen intentionaalisuus kytketään juuri positiiviseen elämään, hyvän elämän ideaaliin. Kasvatus määrittyykin usein juuri arvojen ja tulevaisuuden antinsa myötä. Kasvatuksen ajatellaan olevan niin tässä hetkessä kuin suuntautuvan tulevaisuuteen. Siinä pyritään tietoisesti vaikuttamaan kasvatettavan kasvun prosessiin sekä kasvatettavan sivistysprosessiin. Vaikka kasvatuksella on suunta eteenpäin ja tulevaan nykyhetken lisäksi, on vaikea ennustaa kasvatuksen lopputulosta. (Siljander 2002, 25; Värrä 2000, 26.) Värrä (2000, 29) nostaa esiin kasvatuksen ja kasvun ehtoja. Hän pohtii hyvään kasvatusta ja hyvää kasvatusta. Eräänä hyvän kasvatuksen määreenä Värrä näkee hyvän elämän ideaalin. Hänen mukaansa kasvatuksessa on oleellista myös arvokkaan välittämistä kasvatettavalla. Kasvattajan tulisi osata nähdä kasvatettava yksilönä, jota voi kasvattaa vain hänen omaehtoisuutensa ja tiedostavuutensa huomioon ottavilla kasvatusmenetelmillä. Hyvän elämän ja itseksi tulemisen ideaalia noudattava kasvatusuhde on aina dialoginen.

Siljander (2002, 47–48) puolestaan määrittää kasvatuksen päämääräksi sivistystehtävän, sosialisatiotehtävän ja identiteetti-tehtävän. Harva linkittää kasvatukselliseksi päämääräksi ihmiseksi tulemisen. Kasvatus määrittyy päämääränsä kautta. (Harva 1960, 35, 149–151.) Tulkiten Harvan tarkoittavan tällä muun muassa sitä, että lapsen hyvä elämä koetaan kasvatusta määrittävänä ja suuntaavana tekijänä. Arjen kasvatuksessa päämääräsuuntautuneisuus esiintyy tavoitteena saada lapsen elämä tässä hetkessä ja tulevaisuudessa mahdollisimman hyväksi lapsen kannalta.

Kasvatuksessa ovat ajallisesti läsnä niin nykyisyys kuin tulevaisuus. Kasvattajan elämäkokemuksen kautta läsnä on myös menneisyys. Nykyisyydessä kasvattajan vastuulle kuuluu kasvatettavan hyvä kohtelu ja arvota, jotka parhaimmillaan kantavat suotuisina tulevaisuuteen. Kuten edellä mainittiin, kasvatuksen päämäärää tai sen toteutumistapaa ei ennalta voi päättää, silti päämäärällä on merkittävä osuutensa nykyisyyden kasvattamisessa, koska päämäärä vaikuttaa kasvatuksen taustalla.

Päämäärä esimerkiksi suuntaa lapsen kasvulle asetettuja ”välitavoitteita”, eli oletettuja kasvuvaiheita. (Värri 2000, 23.)

4.2 Kasvatettavan itsenäistyminen ja itseytyminen kasvatuksen päämääränä

Eräänä kasvatuksen päämääränä voidaan pitää lapsen itsenäistymistä ja itseytymistä eli itseksi tulemistä. Vaikka kasvatuksen päämäärää ei voi ennalta päättää, sitä kohti voi kylläkin suunnata. Kasvattajalla on joku näkemys kasvatuksen päämäärästä ja kasvutapahtuman tarkoituksesta. Vanhemmilla on mahdollisuus antaa lapselle omaehtoisen kasvun mahdollisuus tutustumalla lapseen ja hänen persoonaansa sekä ottamalla huomioon lapsen meneillä oleva kehitysvaihe. Vanhempien ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde tukee parhaimmillaan lapsen itsetunnon kehittymistä ja vahvistumista. (Kopponen & Kopponen 1988, 93–94; Värri 2000, 24.) Itseys voidaan määrittää esimerkiksi erotuksena toiseudesta (Värri 2000, 25). Hautala esittää Ahlmanin ajatuksen itseystestä varsinaisena minänä. Kasvattajan tulee vaalia kasvatettavan itseysteen, varsinaiseen minään, sisältyviä arvosuuntia kasvatuksessaan. (Hautala 1994, 111.)

Kasvatuksella on mahdollista joko tukea kasvatettavan minuutta, tai pyrkiä kasvattamaan vain kasvattajan omista lähtökohdista käsin. Näissä valinnoissa kasvattajan kasvatusvastuu korostuu. Lapsen itsenäistymistä voisi kuvailla esimerkiksi itseysteen ja yhteyteen kasvamisena (Koppinen & Koppinen 1988, 13, 17). Tällä tarkoitetaan lapsen oman minuuden, itseksi tulemisen eli itseytymisen kasvamista ja vahvistumista sekä sosialisatiota ja sosiaalisia suhteita. Itsenäisyyttä voidaan ajatella siten, että siihen kuuluu itse, minuus, joka on hallussa. Kehityspsykologiassa itsenäistyminen ajatellaan kehittyvän ihmisen oppimisprosessina, jossa hän oppii toisten ihmisten avustuksella löytämään ja toteuttamaan omaa persoonallisuuttaan. Toisaalta itsenäistymiseen ajatellaan kuuluvan myös sosialisatiion prosessi. (mt.15–16.) Itsenäistymisen juuret ovat lapsuudessa, niin sanotussa lapsen psykologisessa syntymässä (*psychological birth*), jossa lasta auttaa aikuinen. Lapsen kehityksessä tärkeässä osassa ovat myös lapsen persoonalliset ominaisuudet, jotka suuntaavat

omalta osaltaan kehitystä. Äiti toimii, lähivanhempana ollessaan, lapsen ajatuksissa pysyvänä ja rakkaudellisena. (Mahler, Pine & Bergman 1987, 109–110.)

Lapsen itsenäistymisprosessissa on tärkeää rohkaista lasta tutkimaan ja suhtautumaan aktiivisesti ympäristönsä asioihin ja toisiin ihmisiin. Tämä tukee lapsen itseytymistä, yksilöllisen identiteetin vahvistumista ja itsenäistymistä. Samalla lapsi alkaa ymmärtää itseään myös osana ryhmää ja ensimmäinen ryhmä lapsella usein on oma perhe. Vanhemmat haluavat usein lapsellensa parasta mahdollista elämää. Kasvatustapoja on monia, ja ne voivat olla vanhempien lähtökohtiin sopivia päämääräsuuntautuneita tapoja tai lapsen persoonaa mahdollisimman hyvin huomioonottavia tapoja. Kasvatusvastuuseen kuuluu lapsen yksilöllisyyden tunnustaminen ja tunnistaminen sekä sen ymmärtäminen, että lasta ei voi omistaa. Lasta voi ohjata ja rakastaa, mutta ymmärrys lapsesta yksilönä ja vapaana tulee olla kasvatuksen perustana. Lapsi oppii erityisesti vanhemmiltaan oletuksen oikeasta ja väärästä. (Koppinen & Koppinen 1988, 16–21, 25.) Tärkeää lapselle on tietää olevansa rakastettu, hyväksytty ja hyvä. Lapsen itsenäistymiselle on tärkeää, että lasta ei hylätä toteuttamaan itsenäistymisprosessiaan yksin, vaan aikuinen on prosessissa tukemassa ja neuvomassa lasta. (mt., 90, 97–98.)

5 ÄITI

Äiti tuo sanana ja käsitteenä usein voimakkaita mielikuvia, jotka muotoutuvat yksilöllisesti ja henkilökohtaisesti, mutta myös kulttuurisesti. Äitiin linkittyä ajatuksena niin omat kokemukset kuin yhteiskunnassa vallalla olevat oletukset. Tuon seuraavassa näkökulmia äiti-käsitteeseen sekä kuljetan äitiä menneen kautta nykypäivään.

5.1 Äiti eilen

Äitiä pidetään monesti lapsen ensisijaisena kasvattajana. Tämän ensisijaisuuden voidaan ajatella pohjautuvan traditioon ja biologiaan. Äidin erikoisasema biologisesti juontaa raskausaikaan, jonka kuluessa (lapsen biologinen) äiti saa fyysisen kokemuksen lisäksi psyykkisen kokemuksen siitä, että lapsi on osa häntä. Symbioottisessa vaiheessa lapsen näkökulmasta paras hoitaja on se, joka pystyy tyydyttämään lapsen henkiset ja fyysiset tarpeet. Tähän asemaan asettuu usein äiti. (Alasuutari 2004, 17; Hellsten 2003, 245–246; Kopponen & Kopponen 1988, 92–93.) Toisaalta tulee ottaa huomioon se, että kaikilla lapsilla ei ole mahdollisuutta muodostaa biologiseen äitiinsä kiintymyssuhdetta. Tällöin joku muu aikuinen tulee lapsen elämään lähivanhemmaksi. Keskityn tässä tutkimuksessa äiteihin, jotka ovat läsnä lapsen elämässä.

Äitiin liitetään moninaisia oletuksia siitä, mitä äidin tulisi olla ja miten äiti on hyvä äiti. Näitä oletuksia asettavat äidille niin ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta kuin äiti itsekin. Äiti on ollut hyvä, määritettyään esimerkiksi voimakkaaksi, täydelliseksi ja pystyväksi. Hyväksi äidiksi voi yhteiskunnan puheessa määrittyä myös äiti, joka asettaa lapsen edun oman etunsa edelle. Äidin voidaan ajatella hoivaavan, olevan lämpöinen ja rakastava. Nämä ihanteellisina pidetyt piirteet äidissä synnyttävät äitimyyttiä, joka toiston, uskomusten ja arjen puheen sekä sanontojen siivittämänä syntyy yhä uudelleen. Tämä myytti on juurtunut yhteiskuntaan ja voi vaikuttaa äidin henkilökohtaisiin kokemuksiin äitinä olosta. Myös todellisen naiseuden löytyminen vasta äitiyden kautta on eräs vahvoista äitiin liitetyistä myyteistä aikakaudesta toiseen. Äitimyytin juurien voidaan ajatella syntyneen osaltaan ydinperheideologian syntyäikoihin. Ympäröivä kulttuuri ja aikaansa linkittynyt yhteiskunta vaikuttavat äitikäsitteen syntyyn ja muotoutumiseen. (Hirsjärvi & Laurinen 2004, 106–108; Hirsjärvi, Laurinen & tutkijaryhmä 2000, 18; Katvala 2001, 90.) Vaikka äiti usein rajataan vastaamaan kulttuurissaan yksipuolista naiskuvaa, on äitiyksiä ja äidin representaatioita monia (Jokinen 1996, 13).

Satu Katvalan (2001, 15–16) väitöskirjassa mainitaan äitiyden ”nousun” tapahtuneen 1800-luvulla, jolloin naista alettiin erityisesti määrittää perheensä ja kotinsa kautta. Naisen kuului olla äiti ja kodin sielu. Hyvä äiti synnytti paljon lapsia. Tällöin oletettiin yleisesti, että kasvatusvastuu kuuluu pääasiallisesti äidille. Äidillä katsottiin myös olevan tiettyjä miehiltä puuttuvia hyveitä, joiden avulla hän kykeni kasvattamaan lapsia. Naisen ja miehen roolijako oli 1800-luvulla korostetun selkeä. Vielä nykyäänkin vuosisatoja vanha äiti-lapsi-suhteen ihanne vaikuttaa osaltaan perhekäsitykseen ja vastuun jakoon. Äitiyteen liittyy edelleen vaikeasti muutettavia käsityksiä, jotka osaltaan suuntaavat myös äitien itsensä kokemuksia äitiydestään ja sen osa-alueista. (Alasuutari, M. 2003, 160; Hirsjärvi & Laurinen 2004, 108–109; Katvala 2001, 15–16.) Katvalan haastatteluaineistosta tulee esille äitiin liitettyjä piirteitä, joita tutkimuksessa olivat äidin rakkaus, äidin kuri ja äidin hermot. Mainittuja ominaisuuksia pidettiin myös usein hyvän äidin rakennusosina. Katvalan keräämässä haastatteluaineistossa äitien uskomuksissa ja kokemuksissa tulee esille äidin vastuu lasten kasvattamisessa, mutta myös uskomus äidin paremmuudesta lapsensa kasvattajana muihin, esimerkiksi isään, nähden. (Katvala 2001, 85.)

Katvala esittää tutkimuksessaan äidin rakkauden arvostetuimpana ja kiistellyimpänä äitiin liitettyinä ominaisuuksina. Vaatimukset äitiyttä kohtaan ovat muuntuneet ajan myötä. Äidille on säilytetty niin sanotun oikeanlaisen rakkauden tuntemisen ja osoittamisen vaatimuksia. Tällä tarkoitetaan muun muassa äidin rakkauden tavoitteena esiintyvää tavoitetta kasvattaa lapsesta kunnan kansalainen. (Katvala 2001, 70–71.) Äidin vastuun kenttä muodostuu niin äidin itsensä kuin monasti myös yhteiskunnan asettamista, joskus julkilausumattomista, vaateista (mt., 20). Rich (1977, xv-xvi) puhuu äitiyden kahdesta merkityksestä: äitiydestä henkilökohtaisena ja ainutkertaisena kokemuksena ja äitiydestä instituutiona. Rich esittää äitiyden instituution naista kahlitsevina idealisoituneina odotuksina. Äidin kokemukset linkittyvät siis omaan henkilökohtaiseen ajatus- ja kokemusmaailmaan sekä yhteiskunnalliseen puheeseen äidistä instituutiona.

5.2 Äiti tänään

Vaikka äitimyytti on ainakin jollain tasolla läsnä myös nykyäitien ajatuksissa, on tämän päivän äideillä myös omat, tähän aikaan kiinnittyvät haasteensa. Äitien siirtyminen työelämään, joka usein sijoittuu pois kodin piiristä, asettaa nykypäivän äidille erilaisia haasteita kuin 1800-luvun äidillä oli. Moni 2000-luvun työssäkäyvä äiti tasapainottelee ajallisesti kodin, perheen, lastenhoidon ja työn välillä. Tampereen museokeskus Vapriikissa järjestettiin naisten äänioikeuden 100-vuotisjuhlavuotena näyttely ”Piiasta päättäjäksi”, joka kertasi naisten äänioikeuden saamisen vaiheita. Näyttelyn yhteydessä oli myös keskustelutilaisuus (21.2.2007) ”Nainen ja valta”, jossa keskustelijoina olivat varatuomari Heli Piksilä-Rantanen ja tutkija Riikka Kivimäki. Naiset pohtivat tilaisuudessa työn ja perheen arjen yhteensovittamista sekä kasvatusvastuun jakautumista perheen sisällä. Otan seuraavassa konkreettisia esimerkkejä keskustelutilaisuudesta ja nykyäidin haasteista.

Keskustelutilaisuudessa oli läsnä vain korkeakoulutettuja äitejä, mutta asiat joista äidit puhuivat, olivat yhteiskuntaluokattomia ja hyvinkin tuttuja tämän päivän työssäkäyvälle tai opiskelevalle äidille. Eräänä haastavimmista ja toisinaan myös tuskallisimmista äitiyden kokemuksista esiintyi keskustelijoilla ajanpuute. Äideille oli vaikeaa hyväksyä itsessään sitä, että äitinä ei aina ehdi ja jaksaa kaikkea sitä mitä toivoisi jaksavansa. Naisten keskusteluissa pohdittiin myös naisten ja miesten ajatuksia vapaa-ajasta. Oli ajatus kaikkivoivasta ja jaksavasta äidistä lähtöisin naisista itsestään tai yhteiskunnan vaateista, kokivat nämä äidit äitimyytin olevan edelleen läsnä nyky-yhteiskunnan puheessa.

Mielenkiintoisana aspektina keskustelutilaisuuden äitien puheessa esiintyi myös naisten ja miesten kotona vietetylle vapaa-ajalle antama merkitys. Naiset saattoivat kertomuksensa mukaan vapaa-aikanaan puuhailla kotona ”jotain pientä”, esimerkiksi viikata pyykkejä tai leikata lasten kynsiä. Näitä puuhasteluja ei nostettu jalustalle eikä niistä tehty merkittävää numeroa. Miesten käsitykset vapaa-ajasta linkittyivät miehen omaan toimintaan ja rentoutumiseen, lasten kynsien leikkuu ei kuulunut miesten ja isien vapaa-ajan määritelmän sisälle. Äitien puheessa isä pystyi ”hyvällä omalla

tunnolla rentoutumaan raskaan työpäivän jälkeen sohvalle”, ilman puuhastelun tarvetta. Keskustelevat äidit herättivät ajattelemaan esimerkiksi sitä, tekeekö äiti itse itsensä tarpeelliseksi? Toteuttaako nykyajan äiti vuosisatoja vanhaa äitimyyttiä vain siksi, että hän olettaa sen tehtäväkseen vai asettaako äiti itse itselleen kasvatuksellisen riman korkealle?

Keskusteluissa pohdittiin myös entisaikojan käsitystä miehestä ja isästä perheensä elättäjänä, äidistä ja naisesta kodin hengettärenä. Keskusteleville äideille oli roolijako tuttu historian kautta, mutta toisaalta tämä roolijako äidistä pääkasvatusvastuullisena oli tuttua tietyssä mittakaavassa myös naisten omassa elämässä. Äideillä oleva pääasiallinen kasvatusvastuu sekä vastuu kodin arjen pyörittämisestä toivat äitien puheeseen mukaan myös valta-aspektin. Keskustelevat äidit kokivat vastuun tuovan mukanaan päätösvaltaa. Äidit kertoivat tekevänsä enemmän lapsia ja kodin arkea koskevia päätöksiä kuin miehensä. Keskustelijat pohtivat myös vastuun jakamisen vaikeutta sitä kautta, että toisaalta oli mukavaa pitää ”langat omissa käsissä”, toisaalta vastuu koettiin joskus raskaana. Vallan ajateltiin kytkeytyvän äitiin sekä äidin itsensä että yhteiskunnan, ja erityisesti työmarkkinoiden, vuoksi. Äitien mukaan työmarkkinat ollettivat esimerkiksi lapsen sairastapauksissa äidin kotiin jääväksi vanhemmaksi.

Vapriikin keskustelutilaisuudessa tuli oivallisella tavalla leikkaus nykyäidin kasvatustodellisuuteen ja äitien kokemiin paineisiin työelämän ja kodin ristiaallokossa. Kasvatusvastuu esiintyi käsitteellisesti monimuotoisena ja hitsautui kiinni tämän ajan puheeseen äidistä.

Äidit kantavat usein harteillaan pääasiallista vastuuta seuraavan sukupolven sosialisointia ja identiteetin projekteista. Äiti on monasti lapsen lähivanhempi, joka omalla käytöksellään ja olemuksellaan edesauttaa lapsen identiteetin pohjan rakentumista peilisuhteesta äitiin. Tällöin äidin suhtautuminen lapseensa viestii lapselle hänen olemassaolostaan ja arvostaan. Rakastava ja huolehtiva sekä läsnä oleva äiti kertoo lapselle että tämä on tärkeä ja rakastettava ihminen. Lähivanhempana ollessaan äitiyden osatekijöitä ovat myös turvallisuuden tunteen tuottaminen lapselle ja läsnäolo lapsen elämässä. Äiti rakentaa emotionaalista napanuoraa lapseen ja ottaa

omalle vastuulleen ainakin osittain syitä lapsen vaikeuksista. (Alasuutari 2004, 160; Hellsten 2003, 248.)

Äidin omat tuntemukset suhteestaan lapseen peilautuvat lapsen ajatusmaailmaan itsestä. Lapsi käyttää äitiä niin sanotusti välineenä omaa minää koskevien ajatustensa järjestämisessä. Tähän äidiltä riittää se, että äiti on kyllin hyvä vanhempi. (Jokinen 1996, 65; Kahane 1992, 286.) Kuten aiemmissa luvuissa on esitetty, puhe äidistä linkittyy niin aikaansa kuin yhteiskuntaansa. Näin tapahtuu myös äitien kokemuksessa. Toisaalta kokemukset ovat aina äidillä omat ja henkilökohtaiset.

6 KOKEMUS

Kokemus esiintyy ihmisellä suhteutuneena aikaan ja yhteiskuntaan sekä kulttuuriin, toisaalta kokemuksessa on läsnä kokijan henkilökohtainen menneisyys ja nykyisyys. Yksilön kokemuksen voidaankin ajatella rakentuvan niin yhteiskunnallisesti kuin yksilöllisesti.

6.1 Kokemuksen ainutkertaisuus

Kokemuksessa on läsnä niin yhteiskunta kuin aika. Yhteiskunnassaan kokemus kiinnittyy elämismaailmaan, toisin sanoen siihen maailmaan, jossa eletään. Tämä maailma koostuu esimerkiksi traditioista ja kulttuurista, toisaalta eräs elämismaailmaa määrittävistä tekijöistä on sen linkittyminen merkityksiin. Husserlin elämismaailman käsitteen avulla pystytään ensin muodostamaan käsitys maailmasta, jossa eletään ja sen jälkeen tutkimaan elämismaailman rakenteiden konstituomista ihmismielessä. (Satulehto 1992, 8-9; Varto 2005, 28–29.) Merkityksen käsitteellä viitataan siihen maailmasuhteeseen, joka ihmisenä olemiselle on tyypillistä. Ihmisen ajatellaan elävän merkitysten maailmassa. Nämä merkitykset ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti jaettuina. Sosiaalinen todellisuus, joka koostuu merkityksistä, takaa kohdattujen asioiden

tuttuuden ja ymmärrettävyyden kulttuurisessa kontekstissään. Jotta kulttuuri olisi ja siirtyisi eteenpäin, tulee merkitysten olla riittävän yhdenmukaisia. (Eskola & Suoranta 1998, 45.)

Varto esittää, että merkitykset ovat läsnä kun ihminen on läsnä. Tällä Varto tarkoittaa ihmisen maailmaa merkitysten maailmana, jossa merkitykset ovat samansuuntaisia. Yksilön toiminnan ja kokemuksen ainutkertaisuus tuovat kuitenkin merkitykseen ulottuvuuden, josta muodostuu yksilöllinen ja ainutkertainen kokemus. (Varto 2005, 6-7, 83–86.) Ihminen kokee maailmansa, ja rakentaa tiedoistaan kokemusta (Buber 1993, 27). Tällä tulkitseen Buberin tarkoittavan ihmisen olemista maailmassaan ja suhteuttavan olemistaan tietoihinsa maailmasta. Kokemus muotoutuu tämän ajattelumallin mukaan siis menneestä, nykyisyydestä ja merkityksistä.

6.2 Äidit ja kokemus

Äitien kokemusten äitiydestä ja kasvatusvastuusta voidaan ajatella rakentuvan monimuotoisista osasista, joihin vaikuttavat niin historia, kulttuuri kuin yhteiskuntakin. Kokemuksessa on läsnä sekä yleinen että yksityinen. Koivunen ja Liljeström (1996, 277) korostavat tutkimuksessaan sitä, että kokemus, saa merkityksensä ja käsitteellistyksensä kielessä sekä vallitsevissa historiallisissa ja kulttuurisissa tilanteissa ja tilanteissa. Kokemukset rakentuvat sekä menneisyydestä että linkittyvät nykyisyyteen kerrottaessa niistä (Katvala 2001, 36). Äitiyden kokemukset rakentuvat niin positiivisista kuin vähemmän positiivisista tuntemuksista. Äidit kertoivat Katvalan väitöstutkimuksessa tuntevansa esimerkiksi syyllisyyttä (joko sisäsyntyistä tai ulkoapäin asetettua), ja liittivät syyllisyyden tunteet ajan puutteeseen, vastuuseen, huoleen ja hoivaan (Katvala 2001, 52–53). Äitien kokemukset ovat äitien omia, henkilökohtaisia ajatusten ja tunteiden konstruktioita, jotka määrittävät äidin oman minuuden kautta.

7 METODOLOGISIA VALINTOJA

Tässä luvussa käydään läpi käsillä olevan tutkimuksen metodologisia valintoja ja perustellaan niitä. Luvussa edetään kvalitatiivisesta tutkimussuuntauksesta kohti fenomenologis-hermeneuttista ja päädytään haastatteluun sekä analyysiin.

7.1 Kvalitatiivinen tutkimussuuntaus

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisesta näkökulmasta. Kvalitatiivista tutkimusta kutsutaan usein myös laadulliseksi tutkimukseksi, ja sen tutkimuskohteena on ihminen ja ihmisen maailma. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä ovat esimerkiksi kiinnostus tutkittavien näkökulmaan ja haastattelu aineistonkeruumenetelmänä. Nämä osa-alueet toteutuivat myös tässä tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuskohde on yksittäinen ja ainutkertainen. Ainutkertaisuus pyritään myös säilyttämään tutkimuksen edetessä. Tässä tutkimuksessa äitien kokemusten ainutkertaisuus on merkittävässä asemassa. Laadullisessa tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena olevat ihminen ja ihmisen maailma muodostavat yhdessä elämismaailmana käsitetyt kokonaisuuden. Elämismaailmalla tarkoitetaan konteksteja ja kokonaisuuksia, joissa ihmistä voidaan tarkastella. Elämismaailma voidaan ajatella esimerkiksi merkitysten kokonaisuutena, joka muodostuu yksilön, yhteisön ja arvotodellisuuden sekä yleisesti ihmisten välisten suhteiden monivivahteisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Ihmisten kokemukset, jotka kiinnittävät elämismaailmaan, ovat ladattuja merkityksillä. Merkitykset puolestaan syntyvät kulttuurisissa ja sosiaalisissa käytänteissä. (Eskola & Suoranta 1998, 15; Peräkylä 2005, 869; Satulehto 1992, 8-9; Varto 2005, 28, 33, 125.)

7.2 Fenomenologis-hermeneutiikka tutkimuksen eräänä tienviittana

Eräänä metodologisena suuntaviittana on tutkimuksessani ollut fenomenologis-hermeneuttinen suuntaus. Sen eräänä tavoitteena on käsitteellistää tutkittava ilmiö ja

sitä kautta ilmentää kokemusta ja sen merkitystä. Fenomenologisessa menetelmässä yksittäistapauksina voidaan pitää esimerkkinä yleisestä (Eskola & Suoranta 1998, 147). Seppo Sajama kuvaa fenomenologian kiinnostuksen kohteeksi todellisuuden näyttäytymistä mielessä (Sajama 1989, 19). Tulkitsen Sajaman tarkoittavan tällä nimenomaan kokemuksiin pohjautuvaa ajattelumallia, jossa kokemuksella on tärkeä osa maailman ymmärtämisessä ja henkilökohtaisen maailmasuhteen muodostumisessa. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimussuuntauksessa pyritään tekemään tietoiseksi ja näkyväksi se, minkä tottumus on häivyttänyt itsestään selväksi. Arjessa ei useinkaan pysähdy miettimään, mitä kasvatusvastuu ja kasvatus itse asiassa pitävät sisällään. Olen tutkimuksessani pyrkinyt saamaan äitien kokemuksia kasvatusvastuusta näkyviksi teoriasidonnaisilla teemahaastatteluilla (ks. esim. Eskola 2007, 162), joiden kysymykset muotoiltiin virittämään äitien ehkä piiloisiakin ajatuksia kasvatusvastuusta, äitiydestä ja kokemuksista.

Keskityn tutkimuksessani erityisesti äitien kokemuksiin, ja siksi haastattelut toteutettiin puolistrukturoiduin kysymyksin, jotka jättivät tilaa myös äitien oman puheen ja kiinnostuksen kohteiden kuulemiselle. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimussuuntauksen eräänä pyrkimyksenä on saattaa koettu kokemus tietoisena ajattelun kohteeksi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 35). Fenomenologisessa antropologiassa kokemuksellisuus ja elämyksellisyys ovat läsnä elämässä, ja ihmisen ajatellaan olevan sitä, miten hän suhtautuu ja suuntautuu maailmaansa. Ihmistä voidaan ymmärtää tutkimalla tuota maailmasuhdetta. (Laine & Kuhmonen 1995, 17.) Fenomenologiassa tutkimuskohde voidaan tarkentaa inhimillisen kokemuksen tutkimiseksi. Ihmisen suhde maailmaan ymmärretään intentionaaliseksi, jolla tarkoitetaan ilmiöiden merkityksellisyyttä yksilölle. Tällöin kokemuksen katsotaan muotoutuvan merkitysten mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2002, 34.) Tässä tehtävässä kasvatettavaa auttaa kasvattaja.

Metodi tulee kreikan sanasta *methodos*, joka tarkoittaa tie johonkin. Metodia voidaankin ajatella suunnitelmalliseksi menetelmäksi jonkin tehtävän suorittamiseen. (Aikio 1994, 409.) Tavoitteenani oli tässä tutkimuksessa saavuttaa fenomenologis-hermeneuttisen tutkimussuuntauksen viitoittaman tien avulla syvempi ymmärrys

tutkimusongelmastani. Tällä teoreettisella viitekehyksellä, joka ottaa todesta yksilön ainutkertaisuuden ja merkitysten laadun, pyrin saamaan äitien kokemuksia kasvatusvastuusta näkyväksi. (Varto 2005, 6-7). Marjatta Hautala esittää Erik Ahlmannista tekemässään väitöskirjassa (Hautala 1994, 32) ihmisellä olevan tahto tietää niin maailman perusolemus kuin oman olemisensa tarkoitus. Tämä ajatus on mielestäni kätkeytyä myös kasvatuksen ja muassaan kasvatusvastuun käsitteisiin. Halu ymmärtää ihmistä ympäröivän yhteiskunnan ja maailman perusolemusta näyttäytyy arjen kasvatuksessa esimerkiksi kasvattajan haluna selittää maailmaa niin itselle kuin kasvatettavalle.

7.3 Tutkimusmenetelmänä haastattelu ja sen eettistä pohdintaa

Tutkimuksen aineisto on kerätty vuoden 2007 aikana puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. Puolistrukturoitu haastattelumuoto sijoittuu strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun välimaastoon. Puolistrukturoidussa haastattelussa tietyt teemat on lyöty kysymyksellisesti ”lukkoon”, mutta lisäkysymyksiä voidaan haastattelun edetessä tehdä. Avoimemmat ja teoriapohjaisemmat kysymykset olivat haastatteluissa toimiva kombinaatio. (Flick 1998, 82–84; Hirsjärvi & Hurme 2001, 47.) Puolistrukturoitu haastattelu sopi äitien kokemusten kartoitukseen, koska kasvatusvastuu on käsitteenä monimuotoinen. Puolistrukturoitujen kysymyksien avulla äidit saivat kokemuksistaan kiinni ja kiteytettyä ne sanalliseen muotoon. Haastattelut toteutettiin siten, että ne jättivät mahdollisuuden myös vapaamuotoisemmalle puheelle ja äitejä itseään kiinnostavien teemojen käsittelylle. Jo ennalta mietittyjen teoriapohjaisten teemakysymysten lisäksi kysyin äideiltä tarkentavia kysymyksiä. Pyrin muotoilemaan haastattelukysymykset siten, että saisin niiden avulla vastauksia kysymyksiini esimerkiksi seuraavista tutkimukseni teoriaosuuteen pohjaavista teemoista: *kasvatusvastuu, hyvän elämän päämäärä ja itsenäistyminen*. Teemoittelussa painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2004, 95). Tutkimuksen liitteenä (ks. Liite 1) löytyy teoriapohjaiset teemahaastattelun kysymykset.

Päästyään vauhtiin äidit tuottivat myös itse puhetta kokemuksistaan ja kasvatustuosta ilman varsinaisia kysymyksiä. Täysin avoin, strukturoimaton haastattelu olisi kuitenkin saattanut jättää joitain arvokkaita näkökulmia ja kokemuksia pois aineistosta. Haastattelut olivat tyyliltään teoriasidonnaisia teemahaastatteluita eli jokaiselle äidille esitettiin samat teoriasidonnaiset kysymykset, kysymysten muotoilun ja järjestyksen kuitenkin vaihdellen (Eskola 2007, 162; Ruusuvoori & Tiittula 2005, 11). Haastattelut kohdentuivat yksilöiden kertomuksiin kokemuksistaan äitiydestä ja kasvatustuosta eli haastattelut olivat kerronnallisia haastatteluita (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 11–12)

Haastattelujen tarkoituksena oli päästä syventymään äitien kokemuksiin. Saadakseni kartoitettua äitien kokemuksia mahdollisimman rauhallisessa ympäristössä, päädyin tekemään haastattelut kotonani nauhoittamalla. Nauhoitin haastattelut suoraan Pro Tools- äänityöasemaan, joka helpotti nauhojen purkamista ja uudelleenkuuntelua sekä nopeutti äänen litterointivaihetta. Nauhoittaminen antaa muun muassa mahdollisuuden palata haastatteluun uudelleen, jolloin nauhoitus voi toimia sekä muistin virkistäjänä että tulkintojen tarkistuksessa. Uudelleenkuuntelu voi tuoda myös uudenlaista näkökulmaa jo tulkittuun aineistoon. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 14–15.) Haastattelujen jälkeen kuuntelin nauhoitetut haastattelut ja litteroin sekä koodasin ne. Yhteensä litteroitua aineistoa tuli 80 sivua, litteroidun haastattelun sivumäärän vaihdellen 10 sivun molemmin puolin äitiä kohti. Litteroinnin jälkeen lähdin kartoittamaan koodauksia ja rakentamaan niistä teemoitteluja.

Tutkimuksen etiikka rakentuu suhteessa ihmisen elämään eikä sitä voida tarkastella siitä irrallisena. Esimerkiksi toteutettaessa tutkimusta haastattelumenetelmällä, kuten tässä tutkimuksessa, tulee olla tietoisesti herkkä koetellessaan haastateltavan yksityisyyden rajoja. (Varto 2005, 18–19.) Tutkimustulosten ollessa liitännäisiä suoraan kokemustodellisuuteen, tulee niiden olla eettisesti hyväksyttäviä, jotta tutkimusta voidaan pitää kelvollisena. (mt., 14.) Tutkimusaineistoni luotettavuutta pyrin varmistamaan tarkkaan harkituilla ja perustelluilla kysymyksillä. Haastattelujen eettistä näkökulmaa tutkimuksessa toteutettiin esimerkiksi kertomalla haastateltaville totuudenmukaisesti haastattelun tarkoitus, takaamalla haastateltavien anonymiteetti,

kysymällä heiltä tutkimuslupa sekä olemalla käytettävissä haastattelun jälkeen mahdollisia kysymyksiä varten (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 17–18). Ennen tutkimukseni lähtemistä tarkastajalle ja painoon, oli äideillä halutessaan mahdollisuus lukea läpi niitä osa-alueita tutkimuksesta, joissa äitien omia sitaatteja oli käytetty.

7.4 Aineiston analyysia

Aineiston analysointi aloitettiin koodaamalla litteroidut haastattelut. Koodaus pohjasi aineiston analyysissä teoriapohjaisiin teemoitteluihin sekä äitien puheessa ilmitulleisiin teemoihin. Teemoja oli aluksi runsaasti, mutta oikeat teemaluokat muodostuivat lopulta selkeiksi. Teemoitteluun voidaan hakea tukea esimerkiksi näkökulmasta, jolla pyritään hakemaan analysoitavan aineiston johtoajatusta tai sellaista näkökulmaa, josta tutkittavaa aineistoa tullaan tarkastelemaan. Tutkijan tulee selvästi nostaa tutkimuskohteestaan teemaksi ne asiat, joista tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. (Eskola & Suoranta 1998, 151; Varto 2005, 79.) Koska tutkimuksen aineisto kerättiin pääasiassa teoriasidonnaisilla haastattelukysymyksillä, myös aineiston analyysiosuudessa on teoriasidonnaisuus läsnä. Teoriaohjautuvuus näkyy tutkimuksen analyysissa käsitteinä, jotka osaltaan pohjaavat teoriaan. Toisaalta puolistrukturoitu haastattelu antaa mainion tilaisuuden käyttää analyysissa myös aineistolähtöistä analyysitapaa. (Eskola 2007, 169–172; Tuomi & Sarajärvi 2003, 95–121.) Analyysi toteutettiin käyttämällä sekä teoriasidonnaista että aineistolähtöistä tapaa.

Tutkimuksen aineiston analyysi tehtiin sisällönanalyttisesti, jotta analysointi tapahtuisi systemaattisesti ja objektiivisesti. Menetelmä edesauttaa tutkittavan ilmiön saamista tiivistettyyn ja käsitteelliseen muotoon. Sisällönanalyysillä tarkastellaan inhimillisiä merkityksiä. Tämän inhimillisen merkityksen vuoksi sisällönanalyysi valikoitui tämän tutkimuksen analyysimalliksi. Kokemukset ovat kokijalleen merkityksekkäitä ja kokija ymmärtää maailmaansa kokemuksensa avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–106.)

Tulkinta on eräs laadullisessa tutkimuksessa käytetyistä pääasiallisista menetelmistä aineiston analyysissa ja tulosten muodostamisessa. Erityisesti kun tutkitaan yksittäisten ihmisten kokemusmaailmaa, on tulkinta varteenotettava menetelmä. Tulkinnan tarkoituksena on avata kokemus siten, että se voidaan käsitteellistää ja saattaa ymmärrettävään muotoon. Tutkimuksen edetessä tapahtuu tietoista käsitteellistämistä, jossa on läsnä tematisoiminen, tunnistaminen, tulkinta ja ymmärtäminen. (Varto 2005, 109–115.) Tulkinnan tulee kuitenkin olla perusteltua ja pohjata esimerkiksi teoriaan. Tässä tutkimuksessa teoriaa käytetään eräänä vahvana perusteena tulkinnoille, joihin aineiston analyysi ja tutkimuksen tulokset perustuvat.

8 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUKSEN AINEISTOA

Tässä luvussa esitetään tutkimuksen tutkimusongelma ja perehdytään tutkimuksen aineistoon. Tutkimuksen tutkimusongelma ja tutkimuskysymys on *äitien kokemuksia kasvatusvastuusta*. Tutkimuksen haastatteleamalla koottua aineistoa kuvaillaan ja perustellaan sen sopivuutta tutkimuksen toteuttamiseen.

8.1 Tutkimusongelma

Pohdin tutkimuksessani kasvatusvastuun käsitettä teorialähtöisten teemojen kautta, jotka linkitän konkretiaan ja käytäntöön. Tutkimusongelmani on *äitien kokemuksia kasvatusvastuusta*. Äitejä ja äitiyden kokemuksia on tutkittu (vrt. esim. Nätkin 1997; Katvala 2001; Jokinen 1996), mutta halusin keskittyä tässä tutkimuksessa tutkimaan nimenomaan sitä, miten erilaisissa elämäntilanteissa olevat äidit kokevat kasvatusvastuun, mistä kasvatusvastuu äitien puheessa rakentuu ja miltä kasvatusvastuu tuntuu. Eroaako esimerkiksi yksinhuoltajaäidin näkemys parisuhteessa elävän äidin tuntemuksista kasvatusvastuusta tai äitiydestä. Yhtenä kiinnostavana kysymyksenä pidän myös äidin ja lapsen keskinäistä suhdetta ja sen muotoutumista

sekä kasvatussuhteen dialogisuutta. Ydinkäsitteinä tutkimuksessa ovat *kasvatusvastuu, äiti ja kokemus*.

8.2 Tutkimuksen aineisto

Kuvailen ja perustelen seuraavassa tutkimukseeni valikoituja äitejä. Valitsin äidit siten, että muun muassa heidän elämäntilanteensa, perheensä, ikänsä ja työnsä erosivat merkittävästi toisistaan. Näin pyrin varmistamaan sen, että saan aineistostani mahdollisimman monimuotoista ja luotettavaa puhetta äitiydestä ja äitiyden kokemuksista linkitettyinä kasvatusvastuuseen. Tutkimuksessa esiintyvien äitien lasten iät ovat noin 3-15 vuotta. Tutkimukseen valikoituneet äidit edustavat äitiyden monimuotoisuutta. Rajasin tästä tutkimuksesta pois esimerkiksi maahanmuuttaja-äidit sekä samaa sukupuolta olevat vanhemmat. Kuvailen äitejä seuraavassa, ja perustelen kunkin äidin valikoitumisen tutkimukseeni.

Äiti 1 on yhden biologisen lapsen ja yhden sijoituslapsen vanhempi. Hän elää parisuhteessa ja on kotiäiti sekä ammattinimikkeeltään perhehoitaja eli hoitaa lapset itse. Biologinen lapsi on iältään 7 vuotta ja sijoituslapsi 3,5 vuotta. Biologinen lapsi on koulussa ja sijaislapsi kotihoidossa. Tämän äidin olen valinnut tutkimusaineistooni siksi, että hänellä on kokemuksia myös sijaisäitiydestä ja tämä tuo monimuotoisuutta ”perinteiseen” biologiseen äitiyteen. Äiti 1 on kasvatuksellisessa vastuussa myös yhteiskunnan tahoille sekä lapsen biologisille vanhemmille.

Äiti 2 on kahden 6- ja 7- vuotiaan lapsen äiti, joka elää parisuhteessa ja opiskelee. Hän on suurimman osan viikosta opiskelemassa toisella paikkakunnalla kuin lapsensa. Perheen arjessa on mukana myös au pair. Toinen lapsista on päivähoidossa, toinen koulussa. Tällä äidillä on kokemusta myös konkreettisesta arjen kasvatusvastuun jakamisesta.

Äiti 3 on parisuhteessa elävä identtisten kaksosten kotiäiti, joka hoitaa kaksosia kotona, mies käy töissä. Äiti 3 tuo näkökulmaa muun muassa kotiäitiyteen.

Äiti 4 on kuuden lapsen yksinhuoltajaäiti, joka on hoitanut kaikki lapsensa (ikäjakaumaltaan noin 5-15v) kotona ja mennyt nyt vuoden sisään töihin. Isommat lapset ovat koulussa, pienin tällä hetkellä tarhassa. Tässä perheessä ei isä ole millään lailla läsnä lastensa arjessa ja äiti on kaikesta vastuussa. Äidin lähisukulaiset eivät ole läsnä lasten arjessa sanottavammin. Tämä äiti tuo aineistoon näkökulmaa yhden vanhemman perheestä.

Äiti 5 on parisuhteessa elävä kolmen lapsen äiti. Vanhimmat lapset ovat koulussa ja nuorin kotihoidossa. Tämä äiti on ammatiltaan perhepäivähoitaja. Omat ja toisten lapset hoidetaan kotona. Tällä äidillä on kasvatusvastuun perspektiiviä omien, kotona hoidettujen, lasten lisäksi myös ammatillisesta näkökulmasta. Äiti on vastuussa hoitolapsistaan niin heidän vanhemmilleen kuin perhepäivähoidon instansseille.

Äiti 6 on yhden lapsen vuorotyötä tekevä äiti, joka elää parisuhteessa. Lapsi on 6 vuotta ja esikoulussa. Tässä perheessä äiti yrittää ajallisesti tasapainotella työn ja perheen välillä. Äiti tuo aineistooni esimerkkiä ajan linkittymisestä kasvatusvastuuseen.

Äiti 7 on kahden lapsen parisuhteessa elävä äiti, joka käy päivätyössä. Isompi lapsi on koulussa ja pienempi tarhassa. Tämä äiti tuo aineistoon ”perinteisempää” mallia äitiydestä.

9 ÄITIEN KOKEMUKSIA KASVATUSVASTUUSTA

Tässä luvussa analysoidaan äitien haastatteluita. Analyysiosuus teemoittuu teoriasidonnaisiin kysymyksiin saatujen vastauksien sekä äitien oman vapaan puheen perusteella. Teemoitellut luokat on nimetty seuraavasti: *Vastuu, Päämäärä,*

Itsenäistyminen ja itseksi tuleminen, Kasvatussuhteen dialogisuus, Äiti, Tunteet. Luvuissa käydään läpi teemoiteltuja luokkia perustelluin sitaatein äitien haastatteluista.

9.1 Teemoitellut luokat ja niiden muodostaminen

Teoriaohjautuvassa analysoinnissa aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin, jotka ovat mukana analysointiprosessissa. Aineistolähtöisessä analysointitavassa käsitteitä puolestaan luodaan pohjaten aineistossa puhuttuun. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 93, 116.) Koska tässä tutkimuksessa on teoriolla merkittävä osuus esimerkiksi haastattelukysymyksiä laadinnassa, on teoriaa luontevaa ottaa myös analyysissa tapahtuvaan teemoitteluun mukaan. Toisaalta äitien puhe oli itsessään rikasta kerrontaa, josta oli löydettävissä teoriapohjaisten kysymysten myötä muodostuneiden teemojen lisäksi myös äitien kokemuksia teoriapohjaisten teemojen ulkopuolelta. Teemoitelluiksi luokiksi haastattelujen pohjalta muodostuivat *Vastuu, Päämäärä, Itsenäistyminen ja itseksi tuleminen, Kasvatussuhteen dialogisuus, Äiti, Tunteet.* Nämä kaikki teemaluokat pitävät sisällään alateemoja, jotka tuovat yläteemastaan esiin eri näkökulmia. Lyhennän käytetyissä sitaateissa haastattelijan käyttämällä j-kirjainta erotuksena äitien puheesta. Äidit esiintyvät sitaateissa numeroidusti, esimerkiksi Äiti 1.

9.2 Vastuu

Kasvatusvastuu on yksi tutkimukseni pääkäsitteistä ja lähdin muokkaamaan teoriaohjautuvia haastattelukysymyksiä siten, että saisin mahdollisimman monipuolista, luotettavaa ja todellista tietoa äitien kokemuksista kasvatusvastuusta. Teemoittelussa kasvatusvastuu muokkautui teemaluokaksi *Vastuu*. Vastuu-kategoria koostuu viidestä vastuun eri puolia kuvaavasta alateemasta, jotka nimesin seuraavasti: *Vastuu äidillä, Vastuu jaettuna, Sosialisatio, Hyvän kasvattajan negatio ja Katse.*

9.2.1 Vastuu äidillä

Äitien haastatteluissa arjen pääkasvatusvastuu koetaan olevan äidillä itsellä. Yksi äiti eroaa haastatteluissa muista äideistä siten, että hänellä pääkasvatusvastuu jakaantuu tasaisesti lasten isän ja äidin itsensä välille. Äidit kuvailevat vastuun esiintymistä arjessa kysyttäessä esimerkiksi perushuollolla, millä käsitetään muun muassa ruoka- ja vaatehuolto. Huolenpito koetaan erityisesti äidilliseksi ominaisuudeksi. Äitien vastuulla on moni käytännön asia. Isät tekevät varmistuskysymyksiä esimerkiksi lapsen vaateetusta koskien.

Vastuu on nyt pääasiassa mulla kodista. j: Miten se sun mielestä arjessa näkyy.. millaisissa asioissa? Äiti 1: No kyllä mä oon se päällepäsmäri, joka sanoo mitä tehdään ja mitenkä kotiasiat hoidetaan kyl se [isä] sitten ottaa ohjeet vastaan.

Äiti 6: No, kyllä se [kasvatusvastuu] meillä on pyritty jakamaan sillain, että ois molemmin puolin, sekä mulla että miehellä, mutta melkein se nyt kuitenkin käytännössä on niin, että... mun kokemus on se, että kyllä se aika lailla kallistuu mun puolelle, kasvatusvastuu. Sekin [isä] aika hanakasti kysyy mun neuvoja ja mun mielipiteitä.

j: Minkälaisia asioita siihen kasvatusvastuuseen sun mielestä kuuluu? Tai ylipäätään siihen että sä oot vastuussa jostain ihmisestä. Miten se arjessa näkyy? Äiti 1: Aika konkreettisesti. Ihan siis semmoisia pieniä, äidillisiä huolenpitoasioita. Että on kaulurit ja ruuat, ja läksyt tehty ja ihan tämmösiä...noi on ehkä ne arkiasiat.

Äidit kokivat, että silloin kun heillä on itsellä ohjat käsissään, on helpompaa tietää kuinka asiat sujuvat.

Äiti 2: Mä olin kotona kuusi vuotta lasten kanssa, enhän mä luottanut ees päiväkotiin, mä halusin itse hoitaa tän pohjatyön ennen kuin päästin ne sitten isompina päiväkotiin. Kuvittelen olevani paras kasvattaja lapsilleni.

j: Miltä se tuntuu olla yksin vastuussa ihan siitä arjesta? Äiti 4: Miltä tuntuu olla yksin vastuussa? Se tuntuu.. se tuntuu.. oikeestaan ihan hirveen hyvältä, sen takia että silloin oikeesti tietää, että tietyt asiat sujuu, ja kuinka ne sujuu. Ja sitten tietää sen, että ne asiat missä ei ihan suju, niille voi tehdä jotain. Ja kun asiat sujuu, niin kaikki on hyvin.

9.2.2 Vastuu jaettuna

Vaikka äidit kokevat olevansa erityisesti arjessa pääkasvatusvastuussa, tulee äitien puheessa ilmi myös jaettua kasvatusvastuuta. Vastuuta äitien kanssa jakavat osaltaan isä, mutta lähisukulaisilla (esimerkiksi isovanhemmilla) ja ystävillä on oma osansa vastuunkannossa. Kasvatuksellisesti äitien ja, perheessä ollessa myös isä, isien ajatukset kasvatuksesta ovat äitien mukaan samansuuntaisia, eniten ristiriitoja tulee arjen pienistä asioista kuten makeisten syönnistä ja nukkumaanmenosta, joissa toinen vanhempi on tiukempi, toinen antaa helpommin periksi. Isommissa päätöksissä jaettua kasvatusvastuuta ilmenee vanhempien kesken enemmän kuin pienempien arjen päätösten tekemisessä.

j: Mitä oot mieltä siitä, että kenellä teidän perheessä on kasvatusvastuu? Äiti 3: Meillä on molemmilla kasvatusvastuu. Ihan ilman muuta. j: Miten se esiintyy? Äiti 3: No se esiintyy sillain että tietysti koska mä oon kotona, niin mä hoidan sen arkipäivän. Mutta kun isä tulee kotiin, niin isä on erittäin vahvasti välittömästi siinä arjessa mukana. Saman tien kun isä tulee kotiin, niin lapset on kimpussa ja se on isän mielestä hienoa, ja tosi usein isä siitä sitten lähtee hoitaan sitä sillain ihan

luontevasti, se on hälle hyvin luontevaa. Mä niinku näin, että homma toimii, hän haluaa olla mukana, hän osaa olla mukana.

Äiti 2: Mutta meillä on onnekas tilanne pihapiirissä, meillä on sellainen diili kaikkien äitien kanssa, että me saamme puuttua. Mä en kysymättä rupee kenenkään lasta ojentaan enkä kasvattaa, mutta ollaan [äitien kanssa] puhuttu, että aina kun huomaa jotain, joku tekee jotain tyhmää, sanoo jotain tyhmää, puhuu törkeyksiä tai jotain, minun lapselleni saa sanoa ilman muuta. Ja se on tosi upea juttu.

Äidit, joiden työnä on toisten lasten kasvattaminen ja huolenpito (vrt. äidit 1 ja 5), kokevat olevansa päävastuussa hoito- ja sijaislapsistaan työaikanaan. Vastuu jyvittyy Äiti 1:llä kokoaikaiseksi, koska se on osa perhehoitaja (sijaisäidin) työnkuva. Kasvatusvastuuseen liittyy yhtenä osa-alueena vastuu lapsen kasvusta ja hyvinvoinnissa. Näistä osa-alueista perhehoitaja on vastuussa perheen ulkopuoliselle taholle eli sosiaaliviranomaisille. Kun lapsi on otettu huostaan, päävastuu lapsesta siirtyy sosiaaliviranomaisille, joille sijaisvanhempi on vastuussa. Lapsen biologisilla vanhemmilla on lapsen juridinen oikeus.

j: Teillä on yks biologinen lapsi ja sitten yksi sijoituslapsi. Sijoituslapsestahan ollaan vastuussa muuallekin? Äiti 1: Joo, kyllä. Vähän tämmönen tulosvastuu-meininki j: Miten se näkyy ja miltä se susta tuntuu semmonen? Äiti 1: Alkuunsa otti kauheasti paineita siitä, kyllä, ja pingotti, koska sitten taas monilta tahoilta saattaa saada lokaa niskaan, tavallaan sieltä biologian puolelta. Yritti tavallaan enemmän kuin ois tarvinnu. Nyt siinä on oppinut ottaan että me eletään meillä ja meidän arkee, ja lapsi on siellä eikä siinä tarvi sen kummemmin ajatella sitten. Mun tehtävänä on olla äiti.

Perhepäivähoitaja-äidillä on jaetusta kasvatusvastuusta samansuuntaisia kokemuksia. Hän kokee myös olevansa työssä ollessaan päävastuussa hoitolapsistaan. Yhteistä näillä äideillä on sijoitus- ja hoitolapsien tultua alussa esiintynyt ”yhteisen sävelen”

hakeminen ja löytäminen. Tässä kohtaa kasvatusvastuuta konkretisoituu jaettu kasvatusvastuu, vaikka ko. äidit ovat sitä mieltä, että heidän kotonaan ovat myös muille kuin omille lapsille voimassa kodin säännöt. Näiden äitien tulee ottaa huomioon myös muiden lapsen kasvattajien toiveet ja odotukset. Molemmat äidit ovat työajan sisällä olevan päävastuun lisäksi vastuussa jollekin taholle: sijaisäiti sosiaaliviranomaisille ja perhepäivähoitaja lapsen vanhemmille.

j: Onko se vaikeata lähteä kasvattamaan toisten lapsia? Jos ajattelee sitä sillain verrattuna esimerkiksi omien lasten kasvattamiseen? Äiti 5: Ei, mun mielestä. Mulla on aina ollut periaate, että mä kasvatan toisten lapset samalla tavalla kuin omatkin. Että kaikki on tasavertaisia ja -arvoisia. Mutta siinä voi törmätä tämmösiin, että kun ne on hoitolapsia, niin perheellä voi olla tiettyjä ajatuksia ja mielipiteitä, ja pitää ollakin. Mutta taas perheet saattaa vaatia jotain tiettyä. j: Niin kuin oman suuntaista käyttäytymistä? Äiti 5: Oman. Hoitotäti tietenkin joutuu vähän luovimaan ja yrittää siinä. Kyllä sitä joskus voi tulla konflikteja, mutta puhumalla pitäisi pystyä asiat selvittään. Yleensä.

9.2.3 Sosialisatio ja yhteiskunta

Ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri esiintyvät äitien haastatteluissa monessakin merkityksessä. Osalla äideistä yhteiskunnan vaateet (normaali, oletettu) ja yhteiskuntaan sosiaalistaminen ajatellaan eräänä merkittävistä kasvattajan kasvatustehtävistä. Nämä äidit mainitsevat suurempaa tiettyjen arvojen ja kasvatustavoitteiden kiinnittyvän nimenomaan yhteiskunnan oletettuihin toiveisiin.

Äiti 1: Eikös se ole kuitenkin meidän tehtävä opettaa käyttäytyyn halutulla tavalla. j: Mistä se [haluttu tapa] tulee? Äiti 1: Niin, se on se tavallaan äidin ja isän opettama oikea tapa mikä on. Vähän niin kuin yleistä hyväksytyä käyttäytymistä. j: Minkä takia äidille ja isälle kuuluu vastuu siitä lapsesta? Äiti 1: Se on velvollisuus. j: Kuka sen asettaa sen

velvollisuuden? Äiti 1: Yhteiskunta. Ja niin pitääkin olla. Onhan se sisäsyntyisestikin jo toki, ettei nyt vain ole yhteiskunnalta velvollisuus asetettu. Pitäähän olla yhteiskunnalla jotkut normit ja raamit, minkä mukaan elää. Ja jos ajattelee sen mukaan, niin kasvatusvastuun pitää olla isällä ja äidillä, pitää osata niiltä [vanhemmilta] myös sitä vaatia yhteiskunnankin. Ja jos se ei toteudu, niin sitten yhteiskunta yleensä vähän puuttuu peliin ja vaatii sitä [kasvatusvastuuta] sitten.

j: Miksi esimerkiksi lapsella tarvii olla rajat? Äiti 7: Siksi että lapsi ei itse ymmärrä välttämättä mikä on vaarallista ja mikä on sopivaa yhteiskunnan ja muiden kannalta. Sille pitää kertoa ihan että tämä on sopivaa ja tätä ei saa tehdä. Näin kun teet voi käydä huonosti itselle tai toiselle tai tavaroille. Että se on ihan lapsen suojelemiseksi ja ympäristön suojelemiseksi.

Lasten kanssa arjessa toimiminen tähtää äideillä niin itse arjessa selviämiseen ja tapaturmien välttämiseen kuin tulevaisuudessa esimerkiksi sosiaalisissa tilanteissa ja yhteiskunnassa selviämiseen. Sosialisaatiota tapahtuu äitien puheessa vähitellen ja arjen toimintaan ja tilanteisiin, joskus huomaamatta, ujutettuna. Rajojen ajatellaan osaltaan muodostuvan yhteiskunnan normeista.

Äiti 3: Kyllä mä oon sitä mieltä että rajoja tarvitaan. Rajojahan tarvitaan ihan siihen että oppii elään tässä yhteiskunnassa. On tiettyjä asioita joita saa tehdä ja on tiettyjä mitä ei saa. Ethän sä voi tehdä toiselle ihmiselle ihan mitä vaan. j: Osaisitko sanoa jotain asioita mitä esimerkiksi ihan yhteiskunta, tai suomalainen kulttuuri tai elinympäristö, vaatii vanhemmilta? Äiti 3: Niin, toi on hyvä kysymys sillain, koska kyllähän tietyllä lailla yhteiskunta olettaa ja odottaa, sillä on minusta oikeuskin odottaa, että vanhemmat on ne pääkasvattajat.

Äiti 7: Ihan sitten tällöisiä perusasioita haluaa kasvatuksessa opettaa. Että opettaa jollain lailla yhteiskuntakelpoiseksi. Meidän yhteiskunnassa

nyt on tällaiset normit, että kansalaisten pitää elää tällä lailla. Joka paikassa on säännöt. Koulussa on säännöt, kotona on omat säännöt ja päiväkodissa omat ja jossakin muualla jotkut muut.

Toisaalta yhteiskunnan vaateet eivät ole kaikessa pääasiallisena johtotähtenä kasvatuksessa

Äiti 3: Kyllähän näitä tällaisia [vaatimuksia yhteiskunnalta] on, mutta mun mielestä niille voi vähän korvaansa lopauttaa että, eiköhän sitä jokainen kohdallansa tiedä, tai ainakin pitäis uskaltaa tietää se oma ratkaisu, mikä sopii sille omalle perheelle. Se on sitten ihan sama mitä se yhteiskunta tuputtelee vieressä. Mutta en mä sitä sano, helppoahan se ei ole. Varsinkaan silloin kun on esikoinen kyseessä. Kyllähän sä ylipäänsä oot liiankin herkkä tietyllä lailla ottaan niitä kaikenmaailman kommentteja vastaan. Tulee ne sitten mistä suunnasta hyvänsä.

9.2.4 Hyvän kasvattajan negaatio

Eräs kysymys, jonka esitin haastatteluissa, koski hyvää kasvattajaa. Kysymys oli useamman äidin mielestä hankala. Päädyimme äitien kanssa keskustelemaan siitä, mistä huomaa että kasvattaja ei kanna vastuutaan. Äitien ajatus huonosta kasvattajasta keskittyy esimerkiksi siihen, että lapsesta ei välitetä ja lapsi jätetään ilman aikuista, niin henkisesti kuin fyysisesti. Lapsesta näkee sen, jos vanhempi ei välitä. Lapsi saattaa hakea huomiota muilla keinoin.

j: Minkälaisissa asioissa näkyy että vanhempi ei halua kantaa sitä vastuuta? Äiti 3: No kyllä se näkyy varmaan siinä, että sillä lapsella on paha olo. Voisi kuvitella, tokikaan ei ole kokemusta, mutta voisi kuvitella että ne on helpommin tekemässä näitä pikkurikoksia ja tän tyyppisiä juttuja. Helpommin on tuolla tönimässä ja tuuppimassa toisia. Ja

vaatimassa esimerkiksi luokassa huomiota, ja ylipäättään ryhmässä huomio.

Kun aikuisen vastuu säilytetään lapsen harteille, joutuu lapsi kantamaan vastuuta niistä asioista, joihin hän on liian pieni ja kokematon.

j: Mites sitten jos aatellaan tämmöstä kasvattajaa, joka pakoilee sitä vastuutaan, eikä ota sitä, niin miten se sun mielestä näkyy? Äiti 2: No sehän voi näkyä ihan kauheissa asioissa, se voi näkyä ihan tällasena että lapsi voi joutua ottaaan vastuun aikaisin, rooli kääntyy. Sehän on ihan järkyttävää. Ja ehkä sitten siinä vaiheessa, jos aikuinen ei tunne vastuuta kasvattajana omasta lapsestaan, niin ehkä siinä sitten tulee nää päiväkodin tai koulun pitäisi kasvattaa sun lapses ja ei siitä sitten mitään tuu. Kyllä sen [kasvatusvastuun] kotoa pitää lähteä.

Sijaisäidin kokemukset lapsen rajojen puuttumisesta liittyvät turvattomuuden kokemukseen ja rakkaudettomuuteen.

Äiti 1: Yleisesti ajatellen kaikkihan [sijoituslapset] on aika rajattomia kun tulee j: Varmaan. Se taitaa olla yksi syykin miksi ne [sijoituslapset] tulee? Äiti 1: Joo, kyllä. Mutta sillä se saadaan mun mielestä se turva, turvallisuuden tunne. j: Sun mielestä rajat ja se turvallisuus liittyy toisiinsa? Äiti 1: Kyllä, rajat ja rakkaus. j: Kuinka esimerkiksi sitten tällä sijoituslapsella, miten hänellä näkyy..? Äiti 1: No hän kokeilee ainakin paljon kovemmin! Kokeillaan paljon kovemmin viimeiseen asti. Siinä testataan rakkautta, ihan selkeesti. Ja sitten kun pysyy tiukkana ja kovana, niin sen jälkeen saat kyllä sitten halit ja suukot päälle. Ihan tosi konkreettisesti näkyy.”

j: Uskalsiko sijoituslapsi kokeilla alkuun enemmän vai oliko se enemmän sellasta että hän oli sitten tasasempi? Äiti 1: Ei uskaltanut, ei. Aluksi oli miellyttävä, oikeen selkeästi kaikille tasapuolisesti, valitsematta ketään

sen kummemmin. Sitten sitä myöten kun on turva siinä sitten kehittynyt ja tutustuttu ja aikaa mennyt, niin sitten vasta uskaltaa. Sanotaanko, että uhmaikä on tullut vasta sitten kun on uskaltanut tulla uhmaikä. Eli ei välttämättä iän mukaisesti, vaan sitten vasta kun on ollut aika kypsä.

9.2.5 Katse

Eräällä äidillä esiintyy puheessaan niin mielenkiintoinen ajatus kasvatusvastuusta, että päädyin ottamaan sen omaksi alaluvukseen. Usein katse ajatellaan metaforisesti arvioivaksi ja sävyllään negatiiviseksi. Tällä äidillä katse samastuu vastuuseen, ja katse sisältää hyväksynnän.

Äiti 4: Jos sua pienestä kohdellaan niin kun suht' reilusti ja oikeudenmukaisesti, ja kotona on semmoinen tunne, että mut nähdään oikeudenmukaisesti koko ajan. Että joku katsoo mun päälle oikeudenmukaisesti ja mittaa mut semmoisena kuin mä oon. Eikä niin että mun pitäisi olla jotain muuta, kuin mitä mä tällä hetkellä pystyn oleen. Että kun sä oot pieni poika, niin ne samat silmät seuraa, ei lähde mihinkään, nää on matkassa mukana. Ja sitten kun sä oot iso poika, niin ne samat silmät seuraa.

Kaikki vanhemmat eivät todella näe lastaan, vaan katse on vain virheitä mittaava.

Äiti 4: Mä niin monta kertaa ajattelen oikeasti niin, että kun pojat on jossain asiassa saanu vähän positiivista palautetta enemmänkin, niin sitten mulle tulee semmonen olo, että voi että kun kaikki sais joskus nähdä tällöisen omassansa. Ja sitten kun mä nään, että niin ei oo. j: Miksi ei ne [vanhemmat] nää? Äiti 4: Niin. j: Osaatko sä sanoa? Äiti 4: Osaan. Ne ei näe. j: Miksi ei? Äiti 4: No kun ne ei oo koskaan nähny. j: Miksi ei? Eikö ne lapset ole semmoisia..? Äiti 4: Eikun on. j: Vai eikö ne aikuiset ole? Äiti 4: Minusta kaikki lapset tietysti on. Se ei oo lapsista

niinkään kiinni, vaan.. j: Mistä se on kiinni? Äiti 4: Se on ihan hirveen helppo sanoa. Sitä ei mielellään sanoisi kellekään kyllä. Niin kuin mä sanoin, niistä silmistä se on varmaan kiinni. Että jos et sä oo koskaan nähnyt, kun arvostelevan silmän ja mittaavan, punnitsevan katseen, joka vaatii sua täyttään jonkun. Tai sitten jos ei [vanhempi] oo tyytyväinen itseensä, niin ei voi olla tyytyväinen keneenkään toiseenkaan. Jotain tämmöistä reittiä sen täytyy mennä, koska se lähtee jo ihan pienestä asti. Mä oon kyllä ihan vakuuttunut siitä, että jotain tekemistä sillä on sillä hyväksyvällä katseella, joka sun peräsi katsoo. Mä oon ihan varma siitä, että vesselimmälläkin se on niin.

Äidin puheessa tulee esille myös katseen kääntäminen itseen, kasvattajaan. Tämäkään katse ei ole vain mittaava, vaan myös armollinen.

Äiti 4: Niin, että mittaa itseäänkin myös, armollisestikin.

Katse ei ole olemukseltaan stabiili, vaan se muuttuu ja muotoutuu lapsen kasvun myötä (vrt. 9.4.1).

j: Elikä katse seuraa mutta ei enää..? Äiti 4: Niin, mutta ei tartte enää olla koko ajan antennit auki, mitä tapahtuu ja mitä se nyt sano sille, ja pitääkö toi nyt oikaista.

9.3 Päämäärä

Äitien puheesta esiintyy intentionaalisuutta puhuttaessa kasvatuksesta. Kuten kasvatusvastuun kysymyksissä, myös kasvatuksen päämäärien kysymyksissä äidit joutuivat pysähtymään ja pohtimaan näiden käsitteiden merkitystä. Vaikka sekä kasvatusvastuu että kasvatuksen päämäärä ovat läsnä äitien arjessa, nivoutuvat näiden käsitteiden ilmeneminen arjessa pitkälti konkreettisiin tilanteisiin ja tapahtumiin.

9.3.1 Hyvä elämä ”Että se pärjäis”

Eräänä selkeänä toiveena ja päämääränä äideillä esiintyy lapsen hyvä elämä ja pärjääminen. Lapsen hyvän elämän mahdollistuminen kiinnittyy äitien puheessa esimerkiksi siihen, miten hyvin äiti on itse onnistunut luomaan nämä mahdollisuudet. Lapsen tyytyväisyys omaan elämäänsä ja itseensä korostuu. Äidit pyrkivät antamaan eväitä elämään.

Äiti 2: Mä toivon vaan että ne löytäis tasapainon ja olis tyytyväisiä, ihan sama mitä tekee. Kuvittelisin, että kun lapsi muuttaa, tai nuori muuttaa pois kotoa, niin kyllähän siinä on se tilanne, että sä oot joko onnistunut tai sit sä et ole onnistunut. Sitten näkee tavallaan ne [kasvatuksen] hedelmät, miten se pärjää yksin maailmalla tai viiden kilometrin päässä tai seuraavassa talossa. Kuitenkin, miten se kohtaa haasteet, vaikeudet ja miten muut asiat elämässä.

Äiti 3: No, ihan ensimmäisenä jännä silleen, että pongahti heti tuolta semmonen perusoptimismi. Usko, siihen omaan itseen ja siihen että elämä kantaa, vaikka se tuntuu että se ei aina niin teekään. Että sillä mun mielestäni pärjää ihan hirveen pitkälle. [...] Luo sellaista uskoa siihen että kyllä tää elämä on ihan kiva juttu.

9.3.2 Arvot

Äidit pyrkivät siirtämään omia tärkeitä arvojaan eteenpäin omalla esimerkillään ja sanallisella ohjauksella. Lapsen ikä ja osaaminen pyrittiin ottamaan huomioon. Päämäärää kohti pyrittiin myös lapsen kannustuksella ja luottamuksen osoittamisella. Ne arvot, jotka olivat äideille itselle tärkeitä, näkyivät tärkeinä arvoina myös kasvatuksessa. Esimerkiksi äiti, jolle ekologisuus oli tärkeää, pyrkii opastamaan

lapsiaan ekologisiin valintoihin ja edesauttamaan omilla valinnoillaan ja esimerkillään ekologista elämäntapaa.

Äiti 5: Tota, tätä ehkä johtuu mun omasta ajatusmaailmasta, mutta kun mulle on ekologisuus, tämmöinen luonto tärkeää, niin [sitä] on ehkä huomaamattakin pyrkinyt opettamaan tämmöisiä ekologisia ajatuksia. Tulee opetettua lapsille, omille sekä muillekin.

Pidemmän tähtäimen kasvatukselliset päämäärät linkittyvät äideillä heidän omaan arvomaailmaansa. Äidit kokevat erityisen tärkeäksi kasvatukselliseksi päämääräksi toisten huomioonottamisen. Myös tulevaisuuteen kiinnittyviä toiveita esiintyy äitien puheessa.

j: Minkälaisia arvoja sulla on? Mitkä on esimerkiksi sellaisia asioita, joita sä haluat lapsillesi opettaa? Äiti 1: Toisten huomioonottamista ja sitä just semmoista epäitsekkyyttä. Ja itseensä luottamista ja tunnollisuutta. Mitähän sitten vielä, no ylipäänsä että oppii huolehtiin itsestänsä. [...] aatellen että mitenkä sitä sitten isompana pärjää.

j: Mitä sä haluaisit lapsillesi siirtää, opettaa, näyttää tai tuoda niiden elämään? Äiti 4: No, velvollisuudentunto kans on semmonen, mitä mä toivoisin. Elikä että semmonen vastuu ja velvollisuudentunne, että kun näkee itseään pienempiä, niin osaisi aina ymmärtää, että voi tehdä niille jotakin. Taikka sitten että olisi kykyä nähdä se toisen ihmisen vallitseva olotila. Eikä ole sille tunteeton. Semmoinen asia, mitä mä en voi väheksyä ikinä on se, että sä voit aina omalle elämällesi tehdä jotakin. Että semmosta elämäntilannetta ei ole, eikä tule.

j: Mitä sä haluaisit välittää lapsellesi, mitkä on semmosia tärkeitä asioita elämässä ylipäätään? Äiti 3: No, ihan ensimmäisenä, jännä silleen, että pongahti heti tuolta semmonen perusoptimismi. Usko siihen

omaan itseän ja siihen että elämä kantaa, vaikka se tuntuu, että se ei aina niin teekään. Että sillä mun mielestäni pärjää ihan hirveen pitkälle.

9.3.3 Nyt ja sitten

Kaikilla äideillä esiintyy sekä arjen että pidemmän tähtäimen päämääränä toisten huomioonottaminen, lapsen hyvä ja itseluottamus. Äidit pitävät tärkeinä myös oikean ja väärän erottamiskykyä. Kasvatuksen päämäärän toteutumista äidit arvioivat varsinaisesti näkevänsä vasta lapsen kasvetta ja itsenäistyttyä, vaikka arjen asioissa on nähtävillä lyhyen tähtäimen onnistuminen intentionaalisessa kasvatuksessa. Äitien puheesta on tulkittavissa arvostettavina ominaisuuksina niin lapsella kuin aikuisella rehellisyys ja rakkaus.

Äiti 4: se on rikkaus, että omien lasten kanssa saa tehdä ja saa kantaa vastuuta. Saa tietysti päättää heidän kanssaan, jopa heidän elämästä asioita. j: Minkälaisia asioita? h: No tietysti se on koulunkäyntiin liittyvää, siihen tulevaisuuteen liittyvää. Tai sitten siihen, minkälaiset farkut ostetaan, minkä verran on rahaa käytettävissä farkkuihin, harrastuksiin.

Äiti 6: Semmonen mitä mä oon yrittänyt hirveesti lapselle painottaa, on oikeudenmukaisuus, ja sitten taas toisaalta semmoinen empaattisuus, mutta sitten taas, että millä lapsen saa kasvatettua sillä lailla vahvaksi, että siihen ei pure elämän kurjuudet, mitä nyt on maailma pullollaan.

9.4 Itsenäistyminen ja itseksi tuleminen

Äitien toiminta tähtää pidemmällä tähtäimellä siihen, että lapsi pärjää itsenäisenä ja vastuullisena yksilönä niin yhteiskunnassa kuin omassa elämässään. Lapsen kohtaaminen yksilönä esiintyy äitien puheessa.

9.4.1 Irtipäästäminen

Osa äideistä pohtii lastensa itsenäistymistä myös sitä kautta, kuinka äidit itse pystyvät päästämään irti ja antamaan lapselle itselle vastuun itsestään. Äidit kuitenkin toivovat, että itsenäistyessään lapsi voi halutessaan turvautua äitiin tai vanhempiinsa. Äitien puheessa esiintyy myös toivo siitä, että luottamuksella lapseen ja hänen kykyihinsä olisi kauaskantoiset vaikutukset lapsen itsenäistymisen vuosina.

Äiti 3: Mä koen että sitä on sillä tavalla hirveen kiinni henkisesti pojissa. Kyllä siinä on ennen kaikkea itsellä oppimista siihen, että oikeesti uskaltaa päästää irti. Se ei varmasti oo helppoa. Jos ei osaa päästää irti, niin eihän se lapsi halua aikuisena tulla sun luo sitten enää. Ja se olisi mun mielestä suurin vahinko mitä voi tapahtua. j: Mitenkä se irtipäästäminen tapahtuu? Onko se naps-yhtäkkiä vai tapahtuuko se ajan saatossa? Äiti 3: Siis sehän tapahtuu vaiheittain. Sehän tietyllä lailla se alkaa ihan vauvasta. Koko ajanhan se lapsi tavallaan pyrkii susta itsenäiseksi. Ja tavallaan se on mun mielestä yksi oikeastaan tärkeimpiä kasvatusvastuussa just se että sä saat annettua sille sellaiset eväät, että se pärjää omillaan. Sehän mun mielestä se koko jutun A ja O on.

Äidit pohtivat esimerkiksi murrosiän tuloa kasvatussuhteen kannalta. Äitien toiveena esiintyy se, että kasvatuksellinen pohjatyö on ollut tarpeeksi luja, jotta murrosiän kuohuntavuosista selvitään. Murrosikä ei myöskään ole ikä, jolloin lasta saa jättää ilman tukea ja rakkautta. Päinvastoin.

Äiti 4: Näkee sen niistä murrosikäisistä, silloin on tärkeintä ryhtyä rakastaan niitä hirveesti. Silloin on tärkeintä näyttää, että vieläkin rakastaa niin paljon, että asettaa rajat. Vaikka sieltä tulis minkäläistä ja vaikka ne olisi kuinka jo ison näköisiä ”wuf” ja pullistelee ja hakkaa

rintaa ”täältä tullaan maailma”, että haloo haastajat ja kaikki muut on tyhmiä. Silloin pitää löytyä se joku, joka tulee vieläkin ja sanoo että helou, arvaa mitä? Yhä täällä. Ja näyttää, isollekin pojalle, että ihan oikeesti, vieläkin me mennään tässä kohtaa. Että ei se oo kohta jättää lasta itsellensä, yksikseen, että se on esimerkiksi pituudeltaan ohittanut äitinsä. Että ei äiti muutu siinä kohtaa takaisin voimattomaksi, pieneksi ihmiseksi, sillä on merkitys että sä vieläkin näytät lapselle yhä sitä reittiä kuinka mennään.

9.4.2 Vastuuta lapselle

Äitien puheessa vastuuta lapselle annetaan vähitellen. Vastuun lisääminen tapahtuu lapsen iän ja kasvun myötä. Äidit pohtivat lapsen oman ymmärryksen kasvun kautta lapselle annettavan vastuun kasvua. Äidit kokevat, että iän ja ymmärryksen karttuessa lapsen vastuu omista teoista ja omasta toiminnastaan kasvaa.

j: Minkälaisissa tilanteissa sä ajattelet että lapsi itse on vastuussa siitä mitä se tekee, tai mitä se on tehnyt? Äiti 5: Ihan pieni lapsi nyt ei ymmärrä, mutta siinä vaiheessa kun ruvetaan ymmärtään että mikä on sallittua ja mikä ei. Tämmönen isompi, joka ymmärtää jos sille sanot että älä tee noin, ja toinen kuitenkin ilkeyksissään tekee, niin kyllä silloin lapselle olisi jo hyvä opettaa, että vastuu on hänelläkin. Että ei vanhemmat aina voi olla niitä jotka ottaa sen vastuun.

j: Missä vaiheessa, osaatko sanoa ikää, lapsi joutuu enemmän ottaan sitä vastuuta itselle? Äiti 3: Mä koen, että ei voi sanoa jotain ikää, vaan mun mielestä se vaan tulee sieltä sitten aikaa myöden. Vanhempi esimerkiksi koittaa. Vähän se on semmoista yritystä ja erehdystäkin, että koitetaan onko aika nyt kypsä tähän vastuunkantoon vai eikö se oo. Jos se ei oo, niin sitten vähän pakitetaan. Ja sitä omaa lasta sitten vaan katsella missä kohtaa se on menossa.

9.4.3 Rajat ja rakkaus

Äidit yhdistävät rajojen asettamisen lapselle rakkauden ja välittämisen sekä huolenpidon osoituksena. Lapsen yksilöllisyyden ja kehitysasteen huomioiminen on liitännäinen rajojen asettamiseen. Vanhempien kasvatusvastuun erääksi merkittäväksi osa-alueeksi ajatellaan juuri rajojen asettaminen. Rakkaus ja rajat ovat turvan ja luottamuksen perusta. Tärkeänä luottamuksen syntymisessä pidetään esimerkiksi sitä, että lapsi tuntee olevansa rakastettu, hyväksytty ja tärkeä.

j: Mitä sun mielestä sitten kuuluu vanhemmalle? Äiti 1: Hui! En mä sitä mieli ikinä. j: Mutta mitä siihen kuuluu, mitä vanhemmalle kuuluu? Äiti 1: Hellyys, huolenpito, rajat, rakkaus. Eli sä luot arkeen semmoiset puitteet, säännöt. Rajat lapselle, että sen on hyvä kasvaa.

Eräs haastatelluista äideistä kuvaa rakkaudella asetettuja rajoja metaforalla aidasta.

j: Mihin tarvitaan sitä kasvattajaa, aikuista joka siinä on? Äiti 6: No juurikin näiden rajojen asettaminen on tärkeää, mutta ne rajatkin täytyis olla semmoiset, jos käyttäisi vertauskuvaa niin lapsen ympärille ei saa rakentaa mitään tiilimuuria. Ne rajat ei oo semmoiset, vaan ne on vähän niin kuin kanahäkin rajat, että tässä on sinulle rajat. Ja näiden sisällä sinä saat kasvaa ja tehdä. Ja sieltä saattaa rönsyillä niiden kanahäkkien rei'istä milloin mitäkin, mutta kuitenkin se on siinä pitämässä sitä pakettia koossa, ettei se pääse villiintymään se pieni taimi kaikkialle muualle. Ja vanhemmat nimenomaan rakentaa sen aidan.

Rakkaudesta ja rajoista ajatellaan muodostuvan lapselle turvallinen pohja elämälle ja yhteiskunnassa toimimiselle. Myös lapsen arjessa elämisen helpottaminen ja turvaaminen, esimerkiksi tapaturmien välttämällä, on äitien mielestä tärkeitä. Äidit

eivät varsinaisesti koe lapselle annettavan vapauden ja vapautta rajoittavien rajojen suhdetta ongelmalliseksi.

j: Sä sanoit noista rajoista, tarvitaanko ylipäätään rajoja? Äiti 7: Tarvitaan, ihan varmasti. j: Mihin niitä tarvitaan? Äiti 7: No siihen että se lapsi tuntee olonsa turvalliseksi. Ei pelkästään että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi, vaan että mäkin tunnen oloni turvalliseksi, että lapsi ei telo itseänsä henkisesti eikä fyysisesti.

9.5 Kasvatussuhteen dialogisuus

Tässä tutkimuksessa haastatellut äidit kokevat tärkeänä lapsen yksilöllisyyden huomioimisen ja selittävän sekä lasta kuuntelevan kasvatustyylin.

9.5.1 Selittäen ja kuunnellen

Haastatteluissa ilmenee hyvän kasvattajuuden yhdistyminen kasvatussuhteen dialogisuuteen ja lapsen yksilöllisyyden huomioimiseen. Äidit kokevat tulevaisuuden kannalta tärkeäksi aikaisessa vaiheessa dialogisen ja vuorovaikutuksellisen kasvatussuhteen muodostumisen lapsen kanssa. Keskustelulla pyritään saamaan lapsi ymmärtämään asioita ja niiden välisiä suhteita ja tämä koetaan sekä arjen tilanteissa että pidemmän tähtäimen päämääränä tärkeäksi.

Äiti 6: Tykkään asioita selittää ja käydä monelta kantilta läpi lapsen kanssa, mutta miehelleni monesti riittää se, että me tehdään tämä näin, koska minä sanon että se tehdään näin. Että mä haluan sen asian käydä siinä ja nyt läpi. Ja minkä takia näin tehdään. [...] j: Osaisitko sä siitä sanoa jotain, että mitkä on esimerkiksi sellaisia asioita jotka isjän kanssa on mukavampi keskustella? Äiti 6: No isjän kanssa on mukavampi keskustella varmaan käytännön konkreettisia asioita, kuinka

käyttäytytään jossain tilanteessa ja muuten. Ja mun kanssa se keskustelee semmosia sielun asioita, miltä joku asia tuntuu ja mitä on rakastaminen.

j: Oletko ehdoton joissain kasvatukseen liittyvissä asioissa? Äiti 3: Mä aika pitkälle vierastan missään asiassa ehdottomuutta, mutta se että on totta kai semmoisia asioita. Sä et tietenkään tukista sitä toista, etkä vahingoita toista. Näähän on ihan ehdottomia. Mutta paljonhan on sitä, että asioista voi neuvotella tai ainakin mulle voi tulla perustelevaan, että miksi hän kokisi että tää juttu olisi näin parempi. Ajattelen, että mä olisin sitten myöhemmin semmoinen kasvattaja, ainakin nyt tässä vaiheessa, että mä aika paljon pyrkisin kannustaan sitä lasta uskaltaan sanomaan mulle juttuja.

Niillä tutkimuksen äideillä, joiden työ koostuu toisten lasten kasvattamisesta ja huolehtimisesta, kasvatuksellista dialogisuutta esiintyy lapsi-aikuinen -suhteen lisäksi ammattikasvattajan ja lapsen vanhempien välillä. Sijaisäiti ja perhepäivähoitaja puhuvat muun muassa siitä, kuinka lapsen kotikasvatus ja kodin arvot näkyvät lapsen käyttäytymisessä. Koska nämä äidit ovat kasvatuksellisessa vastuussa lapsen biologisille vanhemmille, on heillä työnsä puolesta velvollisuus olla vuorovaikutuksellisessa kasvatussuhteessa lasten vanhempiin. Tämä suhde ei aina ole mutkaton. Jokaisella perheellä on omat tapansa ja käytänteensä, ja työkseen kasvattavat joutuvat monesti luovimaan biologisten perheiden ja omien kasvatustajustensa ristiaallokossa.

Äiti 1: Jos sulle tulee lapsi, jolla on jo menneisyys, niin siinä menee se pari vuotta ennen kuin sä löydät semmoisen uoman, miten semmosen lapsen kanssa tehdään. Mitä se [lapsi] haluaa viestittää. j: Onko se [sijaislapsen kanssa toimiminen] sun mielestä hankalampaa? Äiti 1: On! On totta kai. j: Mikä siinä on sitten hankalinta? Äiti 1: Sä aloitat nollasta ihmisen kanssa, jolla on jo tavat ja tottumukset. Ja ethän sä tiedä alkuun, miten sen kanssa toimitaan. Ensin täytyy luoda luottamus,

saada kiintymyssuhdetta, jos sitä saa aikaiseksi, ja sitten vasta voidaan ruveta elään ihan arkea, missä ei tarvi koko ajan ajatella sitä asiaa.

Joskus hoitolasten kanssa tulee yhteentörmäyksiä ja konflikteja, joita hoitotäti ratkoo joskus hyvinkin kekseliäillä tavoilla. Keinot on dialogisuudessakin monet, sanoi hoitotäti kun ruotsiin vaihtoi.

j: Miten sä ne [konfliktit] ratkot? Mitä sä teet silloin jos kavero heittäytyy lattialle ja sanoo että mä haluan? Äiti 5: Silloin sitä yritetään selittää tilannetta ja saada kavero rauhoittumaan. Ja joskus kyllä tekee mieli itsekin siinä kyllä kiukutella. Mulla on ollut semmoinen hyvä konsti, millä saa tavallaan huiputettua lasta. Jos ei suomenkielellä mene perille, niin sitten vaihdetaan kieltä ja puhutaan vaikka ruotsiksi, niin lapset on hiljaa hetken päästä ja katsoo että nyt se sekos.

Äidit kokevat olevansa viime kädessä vastuussa hoito- ja sijaislapsistaan työaikana, joka perhepäivähoitajalla rajoittui hoitopäiviin, sijaisäidillä työaika on ympärivuorokautinen, äiti kun on.

j: Tuntuuko sijaislapsen kanssa se vastuu erilaiselta kun olet vastuussa myös muille tahoille? Äiti 1: Juu ja ei. Nyt sitä ei enää sillä tavalla aattele, on sen verran pieni lapsi kuitenkin että ihan samanlaista arkea, ja mä oon kuitenkin se joka sanoo viimeisen sanan. Mä oon se, joka sanoo lapsen puolesta. Siihen täytyy kasvaa, se ei tule luonnostaan. [...] Sitten kun sen itse hoksaa, että kuitenkin se on itsellä se päävastuu, siinä arjessa päävastuu, ja se että miettii että mä oon äiti. Mun tehtävänä on olla äiti. Sitten vaan eletään niin kuin äiti ja lapsi. Että ei kauheasti voi miettiä kuinka joku toinen tekisi tän asian.

9.5.2 Lapsi yksilönä

Äidit pyrkivät huomioimaan kasvatuksessaan lapsen henkilökohtaiset ominaisuudet ja luonteenpiirteet.

Äiti 3: Kasvatusvastuu, se on lapsen persoonasta lähtevä paketti. Mun pitää katsoa sitä, että minkälainen kasvattaja mä olen sen lapsen kautta.”

Äiti 2: Mä yritän ajatella sen niin että lapsikaan, vaikei se nyt vielä osaa asioita sillä lailla ajatella, niin lapsi ei silti ole mikään manipuloitava tahdoton ötökkä, jota voin ohjailta mihin tahansa.

Äiti 4: Lapsi ei oo mitenkään mun uhri pelkästään, vaan sillä on omatkin kyvyt jolla se tuulettaa meneen. Ja kun mä vähän auran, pikkusen aukaisen tästä näin tietä, niin sitten se vaan pistää pölläyttää kerran ja näyttää valoja että perävalot vilkahtaa.

9.6 Äiti

Äidin monimuotoisuutta tuodaan tässä luvussa esille ensin siitä näkökulmasta, että äiti tekee itsensä näkyväksi ja tarpeelliseksi. Toisaalta äidit kokevat myös itse kasvavansa henkisesti lapsen kanssa.

9.6.1 Äiti näkyy

Äidit luottavat isien arviointikykyyn, toisaalta äidit myös neuvovat isiä (joskus pyytämättäkin) ja tekevät itsestään tarpeellisen. Osassa äitien puhetta esiintyy myös oletus nimenomaan äidille kuuluvista kasvatuksen osa-alueista.

Äiti 6: [...] Mutta sitten että nää kaksi miestä [isä ja poika] on siellä vielä odottanu sitä, että minä tuun siihen tuomariksi työpäivän jälkeen. Ehkä tilanne on niinkin, että ehkä mä oon antanu sen mennä siihen, että eihän mun tarvitsisi niin hirveästi itse tehdä. Mutta mä oon jotenkin siihen vaan tottunut. Ja puoliso on tottunut taas siihen että minä teen. j: Ja ehkä poikakin? Äiti 6: No se nyt varsin on tottunut siihen. Se on kasvanut siihen. Sääli tulevaa miniää. [naurua]

Äiti 1: [...] Että siinä luottaa että äiti kuitenkin ehkä näkee lapsen edun parhaiten, että isi on sitten vähän kaveri jossain kohtaa, että isi on kuitenkin kun on pojista kyse, niillä on semmoinen tiimi.

9.6.2 Äitikin kasvaa

Äideillä tulee haastatteluissa ilmi, että lapsen kasvun ja kehityksen lisäksi äidit kokevat myös itse kasvaneensa henkisesti ja saaneensa jotain uutta lastensa myötä. Lapset opettavat myös arjen konkreettisia asioita.

Äiti 7: Että kyllä sitä on elämänsä aikana oppinut hyväksyyn itsensä paremmin ja se on tietenkin [lapsen] kanssa semmoinen jokapäiväinen asia. Siinä on itekin kasvanut siinä mukana, kun on yrittänyt kasvattaa [lasta] siinä asiassa.

j: Mitä lapset on esimerkiksi tuoneet sun elämään, muuta kun sitä vastuuta? Äiti 1: No väriä arkeen. Nehän on tuoneet kokonaan uuden elämän, kun aattelee ihan aamusta iltaan päivää, niin sehän on täysin eri. Että lapsen ehdoilla elämistä, sitä se on tuonut. Kai se sitten jotain itsekkyyttä vanhemmista karistaa.

Äiti 5: Nykypäivän konkreettiset asiat että meillä lapset opettaa äidille kännykän, tietokoneen ja muun käytön, he ehkä omaksuvat sen helpommin.

Äiti 4 koki kasvaneensa aidosti naiseksi vasta lastensa myötä.

j: Kasvattaako lapset sua? Äiti 4: Joo, siis se on suurimmaksi osaksi niin päin. Mä en ois ikinä halunnut tutustua itseeni lapsettomana 46-vuotiaana ihmisenä. Että olisin kyllä kaikkea muuta kuin mukava ihminen ilman niitä, ilman muuta. Ja jos ajatellaan taas sitä että naisena kasvamisen yksi tärkein kohta on kyllä sen oman lapsensa kohtaaminen ja sitten niiden omien riittämättömyyksien ja kaikkien muiden tällöisten vajauksien kohtaaminen, niin kyllähän sä naiseksi kasvat vasta sitten. Ei suinkaan sen synnyttämisen myötä, vaan sitä myötä kun sä kasvatat lapsiasi, niin sitä myötä susta kasvaa vasta oikeasti nainen. Että lapsettomana tavallaan vielä säilyy se tyttömäinen tyttöys.

Lapsien koetaan antavan uutta näkökulmaa ja muistuttavan, että elämää voi katsoa myös lapsen silmin ja lapsen mielikuvituksella. Äidit mainitsevat oppineensa lapseltaan myös itsehillintää.

Äiti 4: Elikä onko se [yksinhuoltajuus] näivettänyt mun elämäni naisena? No, niin se on että ensinnäkin jos aivoja ajatellaan, tätä järjen käyttöä, niin aivojaan ei oo voinu narikkaan laittaa koskaan kun on lapsiaan kasvattanut, koska ne on haastanu täysin. Kukaan ei enempää voi haastaa älylliseen kamppailuun kuin omat lapset.

Äiti 1: Olisko vanhemmuuden ajatus kuitenkin koulua meistä vähän vastuullisempia ihmisiä j: Miten vanhemmuus koului? Äiti 1: Meistä tulee oikein kärsivällisiä [nauraa] j: Tuleeko? Äiti 1: No ei tuu. Eli tarkoitus on, että oppii laskeen sujuvasti kymmeneen. Kyllähän siinä vuosien saatossa koko ajan oppii uusia asioita itsestäkin, aina sen iän

myötä mitä lapsi elää. Itsestä huomaa, että on kärsivällisyys kasvanut himpun verran. Ei paljoa. [naurua].

j: Ootko jäänyt jotain vaille sen takia että sulla on lapsia? Äiti 5: En. En. Päinvastoin, ne on tuoneet lisää hyvin paljon. Ja välillä täytyy itsellekin muistuttaa että [pitäisi] katsoa asioita ruohonjuuritasolta eli täältä lapsen tasolta ja näkökulmasta. Välillä tulee toisaalta oltua liikaa se kasvattaja ja se aikuinen. Asiat voi nähdä monella tavalla, ei vain yhdellä.”

9.6.3 Yh-äiti

Yksinhuoltaja äidin puheenvuorossa tulee ilmi se, että yhden vanhemman perhe voi olla turvallinen ja rakkaudellinen paikka kasvaa ja kehittyä.

Äiti 4: Niin, mutta siitä se lähteekin, että sä tiedät, että vaikka sä tekisit väärinkin, niin sut on silti hyväksytty ja sut nähdään semmosena rakkaana ihmisenä. Että sehän koskee, niin kuin tämmösessä tapauksessa, sitä koko porukkaa, että se täytyy olla se tieto, että on kaikilla. Että kukaan ei ole vähäisempi. Tällainen ajattelu että onko rakkautta jaettavaksi. Se ei ole jotain, jota pitää jakaa. Sitä on. Ja sillä ei ole sellaista rajaa. Eikä se vähene, vaikka mä rakastan esikoista ja sitten kun mä rakastan kuopusta, ei se oo siinä matkalla vähentyny pätkäkään se tunne. Se on ehkä se juttu. Jos sen vaistoo pienestä asti, se kulkee mukana, niin en mä usko että siinä on mitään. Sen takia varmaan yksi ihminenkin riittää kasvattamaan lapsia.

9.6.4 Äitikin on ihminen

Äiti määrittöy monena, mutta lopulta äitikin on (vain) ihminen.

Äiti 4: Että jos sä osaat kasvatussuhteessa oppia kunnioittamaan edes yhtä elikä omaa äitiä, ihmisenä ja yksilönä, että hänelläkin on rajat, mutta silti hän pyrkii pääsääntöisesti kaikessa sun hyvään, niin sulle ei oo koskaan vaikeeta sosiaalisissa tilanteissa. Että sitä kautta kun se on ensimmäinen tilanne, jossa sä opit näkeen että sosiaaliset suhteet toimii näin. Että mun äiti on ihminen. Se ei oo mitään muuta kuin ihminen. Se ei oo tosiaankaan pölynimuri, jota voi potkaista ohikulkiessaan. Vaan se on ihan oikee ihminen, jota pitää kunnioittaa ja kohdella kunnioittavasti.

Äiti 6: Musta tuntuu kuitenkin siltä, että kaikinensa mä oon hyvä äiti. Ja mä teen asiat hyvin. Ja mä teen voitavani ja parhaani sen lapsen kanssa. Ja tiedän että lapsella on asiat hyvin. Jos vois sanoa että musta tuntuu, että mä oon ainakin tähän asti onnistunut hienosti.

9.7 Tunteet

Tunteet ovat läsnä kaikissa ihmissuhteissa, niin myös kasvatussuhteissa. Äitien tunteita käydään tässä luvussa läpi ylpeyden, häpeän ja rakkauden kautta.

9.7.1 Ylpeys

Äideillä esiintyy onnistumisen iloa ja ylpeyttä lapsen oivaltaessa esimerkiksi jonkun pitkään yhdessä harjoitellun asian.

j: Jos lapsi tekee jonkun asian tosi hienosti, niin tuleeko vähän itsellekin semmoinen olo että, vähän kuin olisi itse tehnyt asian? Äiti 5: Kyllä

siinä semmonenkin voi tulla. Ja sitten vaikka jos on ollu asia, mitä on pitkään harjoteltu ja yritetty saada, ja jos se rupee itsestään tuleen tai huomaa että vau, nyhän tää! Väkisinkin sitä tuntee pientä ylpeyttä.

j: [...] Ylpeyttä ja iloa? Äiti 4: Niin, ja sitä on niin hirveesti. Se on muuten käsittämätön juttu. Ensinnäkin kun sitä on niin paljon semmosta ansaitsematontakin ylpeyttä. Suurin ylpeys on se ihan varmana, että näkee että lapsella on kaikki tarvittava

9.7.2 Häpeä

Häpeä esiintyy äitien puheessa varovaisesti. Äiti saattaa kääntää peilin itseensä, kun lapsi tekee jotain sopimatonta tai häpeää käsitellään myötähäpeän tunteen kautta.

j: Onko sulla ollut sellaisia tilanteita, joissa sä oot esimerkiksi tuntenut häpeää jostain asiasta? Äiti 1: Oon varmaan joo. Jos nyt ajattelee.. mä mietin että en mä tuntenut oikeastaan häpeää, mutta ihan varmaan näihin normaaleihin, uhmaikään [liittyviä]. Heittäydytään parkkipaikalla ja karjutaan kuin leijona, eikös siinä jotain pientä häpeää..? Siinä saa kyllä myötähäpeää aina kauheasti, hymyileviä mummuja ympärillä.

j: Sulla on monta lasta, niin varmaan monenlaisia tunteita on lasten kuudentoista vuoden aikana tullut. Ootko sä koskaan tuntenut esimerkiksi häpeää? Äiti 4: Joo, ja itse[e]ni [kohdistuvaa]. No, kyllä ne liittyy just tämmöisiin ylilyönteihin. Ei mun nyt ketään oo tarvinnut koskaan poliisin huostasta hakea, eikä kukaan oo rikkonut hirveästi mitään. Mutta kyllä se nyt varmaan liittyy semmoiseen yleiseen hyvään käytökseen. Yksi kasvamisen edellytyskin on se, että pystyy terveesti häpeämään tiettyjä asioita.

9.7.3 Rakkaus. Se on kaikki.

Äitien kasvatuksen pohja ja tuki rakentuvat rakkaudelle. Äitien puheessa esiintyy eräänä kasvattajan kasvatustehtävänä luoda lapselle rakastettuna ja hyvänä ihmisenä olemisen tunne. Tämän tunteen ajatellaan luovan pohjaa lapsen itsenäistymiselle ja rohkeudelle olla oma minänsä.

Äiti 7: Kauheesti lapsi kaipaa sitä rakastetuksi tulemistä ja sitä hyväksyntää, että olenhan minä hyvä ihminen ja oikeastaan maailman paras ihminen. Ja tietenkin ihan sitten se, että toi [vanhempi] nyt pitää musta huolen, että mun ei tarvi pelätä. Mulla on aina joku, ja joku paikka, missä mun on turvallista olla.

j: Lapsi, joka tuntee olevansa rakastettu, niin mitä sä ajattelisit että sillä on vaikutusta sen elämälle, ja jatkossa sitten kun se on isompi? Onko sillä mitään vaikutusta? Äiti 4: No totta kai on. Ei kai oikein muulla voi ollakaan mitään merkitystä. Se [rakkaus] on kaikki. Sitä nyt on annettavaksi sitä rakkautta. Ja sen takia varmasti kokemus siitä, ootko sä köyhä, niin semmosta ei oo silloin kun on jotain, mikä täyttää sen elämän. Se ei oo siitä kiinni onko sulla hienot farkut, taikka maailman hienoin pyörä, hienompi kuin kellään. Semmoisia ei ajattele niin usein, tai ei ehkä koskaan, jos on se tunne että mä oon täynnä. Se on asia, mitä voi tarjota toiselle yllin kyllin. Ja silloin voi elämässään myöskin toivoa, että kun ihminen kasvaa, niin silloin sillä olisi myöskin jotain jaettavaa siitä. Vaikka se on vaan tämmönen pilke silmäkulmassa, jolla sä katsot toista ihmistä, niin se on se millä sä täytät sen toisen ihmisen elämän. Ei voi antaa toiselle mitään muuta, kuin sen tunteen että sä oot ainoa, sillä hetkellä kun se on siinä.

9.8 Analyysin yhteenvetoa

Olen käyttänyt tutkimuksessani tie-metaforaa viitaten sillä elämään ja kasvatukseen. Olen pyrkinyt löytämään tie-metaforan jokaisen äidin ominaispiirteille omassa henkilökohtaisessa kasvatustavassa kokemuksessaan. Osassa olen löytänyt äitien omasta puheesta viittauksia heidän tapansa ajatella merkitystään tai asemaansa lapsensa elämässä. Äitien kokemukset kasvatustavasta ilmenivät haastatteluissa monisyisiksi ja mielenkiintoisiksi. Rajasin analyysissä käytetyiksi sitaateiksi sellaiset, jotka koin merkityksekkäiksi tämän tutkimuksen kannalta. Käyn seuraavassa lyhyesti läpi äideille antamiani tie-metaforia ja avaam metaforien merkityksiä. Samalla tästä analyysin yhteenvedosta voi nähdä erilaisia äitiyden malleja suhteessa kasvatustavukseen.

Äiti 1 ”Yhteiskunnan tie”

Äiti 1 käyttää puhuessaan paljon viittauksia yhteiskuntaan ja sen normeihin sekä sääntöihin. Tämän äidin kokemus on se, että yhteiskunta asettaa vanhemmille kasvatustavalle, vaikka vastuu on osaltaan myös sisäsyntyistä. Äiti 1 on työnsä puolesta vastuussa myös yhteiskunnan tahoille ja tulkitsen äidin kiinnittävän kasvatustavalle juuri yhteiskunnan vaatimukseksi esimerkiksi työnsä takia.

Äiti 2 ”Tiensilottaja”

Äiti 2 muotoutuu analyysin yhteenvedossa lapsen elämäntien silottajaksi. Tämä äiti toivoo lapsilleen mahdollisimman murheista vapaata lapsuutta ilman velvollisuuksia. Rajat lapsilla on, mutta äidin kanssa on mahdollista keskustella näistä rajoista.

Äiti 3 ”Kartturi”

Äiti 3 pyrkii luotsaamaan lapsiaan elämässä eteenpäin ja toivoo lasten omaksuvan ajatuksen siitä, että elämä kantaa. Tällä äidillä esiintyy puhetta yhteiskunnasta, mutta yhteiskunnan asettamia oletuksia ei oteta ylimpinä normeina.

Äiti 4 ” Katse ja lumiaura”

Äiti 4 tuo tutkimukseen mukaan ajatuksen katseesta, joka ei mittaa vaan hyväksyy. Lumiaura-vertaus asettui tälle äidille siksi, että äiti pyrkii raivaamaan kasvatuksella suurimmat esteet pois lapsen elämäntieltä, mutta ei pyri silottamaan tietä täysin tasaiseksi.

Äiti 5 ”Monta tietä”

Äiti 5 käyttää puheessaan paljon viittauksia siihen, että ihmiset ovat erilaisia. Tämä pätee äidin puheessa niin hoitolapsiin kuin omiin. Äiti 5 pyrkii ratkaisemaan ongelmia yksilölähtöisesti.

Äiti 6 ”Dialoginen tienviitta”

Äiti 6 painottaa kaikessa kasvatuksessaan dialogisuutta. Äidin kasvatustyyli on kuunteleva ja selittävä.

Äiti 7 ”Suunnannäyttävä”

Äiti 7 ajattelee vanhemman suunnannäyttäjänä elämäntiellä. Suunnannäyttö ei ole ehdotonta, vaan äiti pyrkii ottamaan lapsen ajatuksia huomioon.

10 JOHTOPÄÄTELMIÄ JA ARVIOINTIA

Tässä tutkimuksessa olen tutkinut äitien kokemuksia kasvatusvastuusta. Äidit tuottivat monimuotoista puhetta kasvatusvastuusta eri näkökulmista. Eräänä selkeänä yhteisenä piirteenä äitien puheessa oli kasvatuksen päämääränä ilmentyvä lapsen hyvä, hyvä elämä. Tutkimukseni teoreettisessa viitekehyksessä lapsen hyvää ja hyvän elämän ideaalia käytiin läpi muun muassa Veli-Matti Värriin väitöskirjan siivittämänä. Värri (2000, 26–29) esittää tutkimuksessaan kasvatuksen käsitteen olevan sitoutuneena hyvän elämän ideaaliin. Tärkeinä kasvatuksen ehtoina hän mainitsee muun muassa hyvän elämän ja itseksi tulemisen ideaalit ja näiden käsitteiden kiinnittymisen dialogiseen kasvatussuhteeseen.

Pohjautuen tämän tutkimuksen aineiston analyysiin, voidaan johtopäätöksenä esittää äitien kokemusten kasvatusvastuusta kiinnittyvän lapsen hyvän elämän mahdollistamiseen. Lapsen itsenäistymisen ja oman minuuden kehittymisen tukeminen ovat tutkimuksen mukaan eräitä kasvatustavoitteita äideillä. Vuorovaikutuksellinen eli dialoginen kasvatussuhte koetaan merkityksekkääksi ja siihen linkittyy monta lapsen hyvään elämään tähtäävää päämäärää. Äidit kääntävät tutkimuksessa katseen myös itseensä, omaan henkiseen kasvuunsa ja tunteisiinsa.

Esitän seuraavassa tutkimuksen oleellisimpia tuloksia äitien kokemuksista kasvatusvastuussa, pohdin niiden linkittymistä aikaan ja yhteiskuntaan sekä arvioin, miten näiden seitsemän äidin puhe on yleistettävissä.

10.1 Kasvatusvastuulla rakennetaan tätä hetkeä ja tulevaisuutta

Äitien puheessa kasvatusvastuuta pohditaan monelta kantilta ja eri näkökulmista. Yksilön toiminnan ja kokemuksen ainutkertaisuus tuovat merkitykseen ulottuvuuden, josta muodostuu yksilöllinen ja ainutkertainen kokemus (Varto 2005, 6-7, 83–86). Buberia (1993, 27) mukaillen kokemus muotoutuu menneestä, nykyisyydestä ja

merkityksistä. Tätä ajatusta vasten ja tämän tutkimuksen analysointiin perustuen esitän äitien kokemusten kasvatustavasta rakentuvan äitien henkilöhistoriasta ja oman elämän sekä yhteiskunnan nykyhetkestä. Äitien kokemuksissa kasvatustavasta kiinnittyy nimenomaan arkeen, jossa vastuun koetaan näkyvän ensisijaisesti lapsen perushuoltoon, rakkaudellisuuteen, rajoihin ja turvallisuuteen liittyvissä toiminnoissa. Kasvatustavallisen päämäärän ajallisuus äideillä linkittyy yhtäältä arkeen ja tähän hetkeen, toisaalta tulevaisuuteen, jossa kasvatettava ajatellaan aikuisena ja itsenäisenä, omillaan toimeentulevana ja onnellisena. Kasvatustavasta on arjessa läsnä konkreettisissa teoissa. Lapsen ollessa pienempi, äitien kasvatustavallinen vastuunkanto keskittyy pääasiassa lapsen hengissä pitämiseen ja lapsen perustarpeista huolehtimiseen. Lapsen ensisijaiseksi tarpeeksi äidit kokevat pienellä lapsella ruoan, turvan ja rakkauden. Lapselle koetaan tärkeäksi luoda luottamus siihen, että vanhemmat ovat häntä varten.

Lapsen kasvaessa ja kehittyessä kasvatustavallisen kenttä laajenee ja saa uusia piirteitä. Lapsen ikäkohtaisen ja persoonallisen kehityksen mukaisesti lapselle annetaan itselleen enemmän vastuuta esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsen tulisi pyytää anteeksi. Äidit kokevat erääksi tärkeäksi vastuualueekseen sen, että lapsi oppii huomioimaan toisia. Pääkasvatustavasta koetaan olevan erityisesti arjessa äidillä, vaikka jaettua kasvatustavallista esiintyykin. Haastatelluista seitsemästä äidistä ainoastaan yksi kokee kasvatustavallisen jakautuvan tasaisesti äidin ja isän välillä. Tämä äiti eroaa tulkinnassani muista äideistä siten, että hän selkeästi luottaa isään ja antaa isän toteuttaa vanhemmuuttaan ja kasvatustavallista omalla tavallaan.

Tutkimukseni aineiston perusteella esitän tulkinnan pääkasvatustavallisen olemisesta äidillä. Perustan tulkintani haastattelemini äitien sekä sanotuille että piiloisille kokemusten merkityksille. Kun äiti tekee itsensä tarpeelliseksi, eli kiinnittää pääkasvatustavallista itseensä, vaikuttaa se isän ja lapsen väliseen kasvatussuhteeseen. Tällöin pääkasvatustavallista äidillä tulee itseään toteuttavaksi ennustukseksi, eli sekä äiti itse että (perheessä läsnä oleva) isä olettavat äidin pääkasvatustavalliseksi. Toisaalta äiti-käsitteen historia uusintaa itseään samantyyppisesti nykypäivän äidin

puheessa. Äitiin kohdistuu paineita, jotka osaltaan ovat lähtöisin oletetuista yhteiskunnan asettamista vaateista. Äidit asettavat myös itse itselleen vaatimuksia.

Äidit kokevat, että vastuullinen vanhempi luo mahdollisuudet lapsen hyvälle elämälle. Värri (2000, 27–29) kiinnittää kasvatukselliseksi päämääräksi hyvän elämän, vastuuseen kasvamisen ja itseksi tulemisen. Näitä samoja päämääriä on läsnä myös tämän tutkimuksen haastateltavilla. Eräänä tärkeänä toiveena äideillä esiintyy luottamuksen kehittyminen ja säilyminen lapsen ja äidin välisessä suhteessa vielä silloinkin, kun lapsi on itsenäistynyt ja muuttanut pois kotoa. Tätä luottamusta äidit rakentavat lapsen syntymästä saakka. Luottamuksen voi äitien puheesta yhteenkoottuna päätellä koskevan luottamusta vanhempiin, luottamusta itseän ja luottamusta elämään.

Luottamus syntyy, äitien puheisiin pohjautuen, kokemuksesta olla rakastettu ja hyväksytty. Äiti koetaan tällöin luottamuksen arvoisena. Myös Värri (2000, 78–79) on väitöstutkimuksessaan esittänyt luottamuksen arvoisena olemisen vaikuttavan kasvatussuhteen luottamuksellisuuteen. Vuorovaikutuksellisuudella eli kasvatussuhteen dialogisuudella on äitien mukaan merkitystä luottamuksen rakentumisessa. Kun lasta kuunnellaan, häntä arvostetaan ja kohdellaan yksilönä, lapsi saa kokemuksen luottamuksesta.

Tulevaisuuden katsotaan saavan pohjan nykyisyydestä. Äitien puheessa kasvatuksellisinä päämäärinä toistuvat lapsen pärjääminen elämässään, tyytyväisyys ja toiveikkaus. Äidit kokevat olevansa vastuussa puhuttaessa lapsen tulevaisuudesta. Osa äideistä suhtautui kasvatusvastuuseen itse hankittuna ja äidille kuuluvana. Kasvatusvastuuta kommentoitiin esimerkiksi siten, että kun on lapsia hankkinut, niin on vastuullinen heistä myös huolehtimaan. Tällöin tulkitsen äidin sisällyttävän kasvatuksellisen vastuun itseensä jo raskausaikana.

Yhteiskuntakelpoisuus on äideille tärkeätä, kuten myös lapsen onni omana itsenään. Äitien tavoitteena esiintyy hyvän elämän eväiden antaminen ikäkauteen sopivalla tavalla. Vain harva haastatelluista äideistä on sitä mieltä, että kasvatusvastuu päättyy

kokonaan. Kasvatusvastuun koetaan muuttavan muotoaan lapsen kasvaessa, itsenäistyessä ja aikuistuesssa. Äidit haluavat kuitenkin olla myös aikuisten lastensa elämässä läsnä ja toivovat luottamuksellisen kasvatussuhteen, kuten edellä esitin, kestävän niin murrosiän myrskyt kuin säilyvän lapsen muutettua pois lapsuudenkodistaan.

Tutkimuksen perusteella esitän, että äidit kokevat rajojen ja rakkauden olevan enemmän synonyymisessa suhteessa toisiinsa kuin vastakkaisina käsitteinä. Rakkauden ja välittämisen katsotaan linkittyvän esimerkiksi turvaan. Saadakse lapselle rakennettua turvan kokemuksen ja turvallisen kasvuympäristön, tarvitsee lapsi rajoja. Näitä rakkautellisia rajoja äiti rakentaa lapsen persoonan ja ikäkauden mukaan. Asiasta on tehnyt tutkimusta myös Siljander (ks. esim.2002, 27–28) ja Värri (ks. esim. 2000, 83). Näissä tutkimuksissa painotetaan kasvatettavan vajaiden tietojen huomioimista ja lapsen tarpeista lähtevää kasvatusta.

Tutkimuksen äidit kokevat saaneensa lapsiltaan paljon ja äitiyden sekä kasvatusvastuun kokemukset olivatkin voimakkaita. Dialogisessa kasvatussuhteessa olleessaan myös äiti oppii ja katsoo itseään uudesta näkökulmasta. Toisin kuin esioletukseni oli tutkimuksen alussa, tämän tutkimuksen äidit kokevat kasvatusvastuun olevan ennemminkin onni kuin taakka. Äidit suhtautuvat vastuuseen ja sen moniin ulottuvuuksiin vakavasti, mutta eivät tosikkomaisesti.

Tutkimuksen nimi, *Päällepäsmäri, suunnannäyttäjä – ihminen Äitien kokemuksia kasvatusvastuusta*, kiteyttää osaltaan tutkimuksen kannalta merkittävät osa-alueet. Pääotsikon termit ovat suoraan äitien haastatteluista. Alaotsikko esittää tämän tutkimuksen pääkäsitteet *äiti, kokemus, kasvatusvastuu*.

10.2 Arviointia

Tämän tutkimuksen aihe on itselleni läheinen ja mielekäs tutkimisen kohde. Olen metodologisessa osuudessa ja tutkimuksen tutkimusongelmaa sekä aineistoa käsittelevässä luvussa (luvut 7 ja 8) esittänyt ja perustellut tämän tutkimuksen menetelmällisiä valintoja, aineistoa, analyysia ja sen vaiheita. Äitien kokemusten ainutkertaisuus ja henkilökohtaisuus toivat monimuotoista puhetta kasvatusvastuusta ja äidistä. Tutkimuksen haastattelukysymykset pohjasivat osaksi teoriaan ja suuntasivat näin myös tutkimuksen analyysivaihetta. Olen käyttänyt tutkimuksen analyysivaiheessa teemoittelun apuna sekä teoreettisia että empiirisiä teemakokonaisuuksia. Pyrin tavoittamaan näillä perustelluilla mutta rajatuilla kokonaisuuksilla mahdollisimman kattavaa ja tieteellisesti hyödynnettävää puhetta tutkittavista käsitteistä.

Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimussuuntaus osoittautui relevantiksi taustaeetokseksi. Sain tämän tutkimussuuntauksen tutkimuksista ja kirjoista vahvistusta käsityksilleni kokemuksen ja siihen liittyvien merkityksien tutkittavuudesta. Koska kokemus on aina henkilökohtainen, voi sen luotettavuutta ja merkityksellisyyttä kyseenalaistaa. Toisaalta kokemus kiinnittyy merkityksineen aina aikaansa ja yhteiskuntaansa. Tällöin on mahdollista saada luotettavaa tietoa yksilön ainutkertaisista kokemuksista suhteutettuna kokijaan itseensä sekä kulttuuriin, jossa merkitykset ovat jaettuina. Mielestäni onnistuin tuomaan tutkimukseen yksilöiden kokemuksia perusteltuina kontekstissaan.

Kiinnitin erityistä huomiota siihen, että reflektoin omia käsityksiäni kasvatusvastuusta ja sen kokemisesta. Tämä tutkimuksen läpi jatkuva reflektointi ja aineiston mahdollisimman objektiivinen tutkiminen takasivat tutkimuksen objektiivisuuden. Toisaalta oma tutkijan ääneni oli tutkimuksessa kuultavissa. Olen itsekin äiti ja koen kasvatusvastuun henkilökohtaisesti. Oma äitiyteni ja kokemukseni kasvatusvastuusta olivat tutkimuksessa läsnä lähinnä äitien puheen ymmärtämisessä ja tulkinnan monimuotoisuuden mahdollistumisessa.

Kuljetin tutkimukseni ytimessä aikaisempia tutkimuksia ja teoriaa. Erityisen merkittävänä pidän tutkimukseni kannalta Veli-Matti Värin väitöstutkimusta Hyvä kasvatus Kasvatus hyvään. Väri kiteyttää tutkimuksessaan mielestäni oivallisesti hyvän kasvatuksen ehtoja ja kasvatuksen päämääriä. Värin teoksessa dialoginen kasvatusuhde on merkittävässä asemassa.

11 JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSIA

Koska tutkimuksellisen matkani varrella syntyi esittämieni kysymysten vastausten lisäksi lisää kysymyksiä aiheesta, esitän seuraavassa jatkotutkimusehdotuksiani. Olen tutkinut kasvatusvastuun moninaisuutta niin kandidaatin tutkielmassani kuin käsillä olevassa pro gradu -tutkimuksessani. Kandidaatintutkielmassani kiinnostuksen kohteena oli yhteiskunnan ja kodin vastuun jakautuminen ja jaettu kasvatusvastuu. Koin äitien kasvatusvastuullisuuden myös kandidaatintutkielmassa tärkeäksi, mutta rajasin äidit raapaisunomaiseen marginaaliin. Mielenkiinto äitien kokemuksiin juuri kasvatusvastuusta jäi kytämään ja jatkotutkimusehdotukseni kandidaatin työssäni koskivatkin juuri äitien kokemuksia kasvatusvastuusta. Nyt käsillä olevan tutkimuksen myötä olen päässyt syvemmälle kasvatusvastuun käsitteelliseen ja autenttiseen maailmaan. Olen saanut uutta näkökulmaa niin itselleni kuin toivottavasti myös tutkimuksen lukijalle kasvatusvastuun laajasta kentästä yhytettynä äitiin.

Seuraava jatkotutkimusehdotukseni kiinnittyy edelleen äitiin, mutta jättää kasvatusvastuun tutkimista vähemmälle huomiolle. Tässä tutkimuksessa äitien puheesta löytyi mielenkiintoisia viittauksia äitien omaan lapsuuteen ja omiin äiteihin. Edellinen sukupolvi esiintyy tutkimuksessa häivähdyksenomaisesti aiheen rajautumisen vuoksi. Jatkotutkimusehdotukseni koskeekin kahden sukupolven äitien kasvatustyylin samuutta eli mielenkiintoni kohdistuu sosialisatian vaikutukseen kasvatuksessa ja kasvatustyylien siirtymiseen, joko suoraan tai välillisesti, äidiltä tyttärelle.

Luin Erma Bombeckin runon Lapset ovat kuin leijoja. Mielestäni Bombeck kuvaa runossaan koskettavasti lapsen kasvua ja aikuisen iloa, mutta myös ahdistusta, lapsen kasvusta. Runossa on läsnä tutkimukseni ydinkäsitteet kasvatusvastuu ja kasvatus sekä kasvattajan henkilökohtainen kokemus lapsen matkasta symbioosissa elävästä vauvasta itsenäiseksi, omaksi itsekseen.

12 LOPUKSI

”Elämä lasten kanssa ei ole täydellistä. Mutta elämä ilman lapsia on epätäydellistä”

J.O.

Tämä tutkimus on ollut itselleni mielenkiintoinen matka, joka on avannut uusia näkökulmia äitien kokemuksiin kasvatusvastuusta. Aihe on itsessään mielestäni relevantti tutkimukseen. Haastateltujen äitien läsnäolo ja pysähtyminen kasvatusvastuun kysymysten äärelle toi tähän tutkimukseen intensiivistä puhetta kokemuksista, kasvatusvastuusta ja äidistä. Voin katsoa päässeeni jonkinlaiseen flow-tilaan lukiessani äitien haastatteluista tekemiäni litterointeja. Äitien puhe oli niin mukaansatempaavaa ja ajatuksia herättävää, että huomasin ahmivani tekstejä suurella mielenkiinnolla. Pääsin tekstejä lukiessani piipahtamaan äitien kokemusmaailmaan, joista sain paljon tietoa ja uutta näkökulmaa myös itselleni. Välillä äitien jutut naurattivat, välillä tunsin samuutta äitien kokemuksiin ja välillä kyynel tuli silmäkulmaan äitien suurista ajatuksista. Äidit puhuivat kokemuksistaan kasvatusvastuusta arjessa, sen hyvistä ja haasteellisemmista hetkistä, lasten kasvun ihmeestä ja siitä, miten lapsi osaltaan kasvattaa äitiään. Äidit pohtivat monelta eri kantilta kasvatusvastuuta ja sen ilmenemistä heidän kasvatussuhteessaan.

Tutkimuksen analyysivaiheessa itselleni alkoi iskeä ahdistus: miten näistä mainioista ja selkeästi pohdituista kokemuksista voi jättää mitään pois. Päädyin perustelemaan sitaatit sekä teoriapitoisilla argumenteilla että äitien puheessa esiintyneillä äitien mielenkiinnon kohteilla. Otin riskin tietoisesti riskin sitaattien pituudessa ja runsaudessa, mutta mielestäni teemoitellut sitaatit avasivat äitien haastatteluissa

esiintyneitä kokemuksia oivallisesti tutkimuksen lukijalle. Toivonkin, että tutkimukseni herättää mielenkiintoa äitien moninaisuutta ja moninaisuudesta kumpuavaa yksilöllistä kokemusta kohtaan.

Kasvatusvastuu ja äiti ovat käsitteinä tukevasti kiinni ajassaan ja kulttuurissaan. Toisaalta nämä käsitteet omaavat vahvan historian ja merkitysarvon. Olen tässä tutkimuksessa kuljettanut äitiä ja kasvatusvastuuta läpi historian tähän päivään. Tällä matkalla olen oppinut itsestäni, äitiydestä, kokemuksista ja kasvatusvastuusta paljon. Tässä tutkimuksen matkassa on itse matkan tekeminen ollut vähintään yhtä antoisaa ja mielenkiintoista kuin päämäärään saapuminen.

*Minusta lapset ovat kuin leijoja. Niitä yrittää koko ikänsä saada nousemaan maasta.
Niitä juokсутtaa, kunnes molemmat hengästävät.*

*Ne romahtavat alas, ne iskeytyvät kattoon, niitä paikkaa ja
lohduttaa, säätelee ja opettaa.*

*Niiden näkee nousevan tuulen mukana ja niille vakuuttelee,
että jonakin päivänä nekin lentävät.*

*Lopulta ne ovat ilmassa. Ne vaativat lisää narua
ja sinä annat.*

*Mutta jokainen narukerän pyörähdys sekoittaa iloon surua. Leija etäännyy, ja tiedät,
että
tuo kaunis olento pian katkaisee yhdistävän narun.*

*Kaartelee pilvissä niin kuin sen tarkoitus on.
Yksin ja vapaana.*

Vasta sitten tiedät itse täyttäneesi tehtäväsi.

-Erma Bombeck

Haluaisin vielä lopuksi esittää syvimät kiitokseni niille ihmisille, jotka ovat edesauttaneet mielenkiintoista matkaani äitien kokemuksiin kasvatusvastuusta. Tyttärilleni Sakralle ja Taikalle, että teitte minusta äidin, miehelleni Pro Tools-guru Samulle, vanhemmilleni mahtavasta kasvatusvastuun jakamisesta, Maisteri-Marikalle ja ”Sissi”-anopilleni mainioista vinkeistä, Matille viivojen voittamisesta, haastatelluille äideille viisaista ja koskettavista sanoistanne, D-osastolle mielen avaavista musiikkielämyksistä sekä ohjaajalleni - tammelle tien pientareella.

Lähteet

- Aikio, A. (toim.). Uusi sivistyssanakirja. 14.painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. Uusinut Vornanen, R.
- Alasuutari, M. 2004. Kuka lasta kasvattaa?. 2.painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Buber, M. 1993. Minä ja Sinä. Suom. J. Pietilä. Juva: WSOY. (Alkuperäisteos 1935.)
- CD-perussanakirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 1994 CD-Perussanakirja pohjautuu painettuun julkaisuun: Suomen kielen perussanakirja I—III, 1990—94. Kustantaja. Oy Edita Ab.
- Eskola, J. 2007. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola & Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Juva: PS-kustannus, 159–183.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Flick, U. 1998. An Introduction to Qualitative Research. London: SAGE Publications Ltd.
- Harva, U. 1960. Systemaattinen kasvatustiede. Helsinki: Otava.
- Hautala, M. 1994. Tule siksi, mikä olet. Oulu: Oulun yliopisto Monistus- ja kuvakeskus.
- Heikkinen, R-L. & Laine, T. 1997. Tutkimuksen polulla. Teoksessa Heikkinen & Laine (toim.) Hoitava kohtaaminen. Helsinki: Kirjayhtymä, 18–23.

- Heinonen, V. 1999/ 1989. Kasvatustieteen perusteet. Jyväskylä: Tekijä.
- Hellsten, T. 2003. Vanhemmuus Vastuullista vallankäyttöä. Helsinki: Kirjapaja.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1999. Johdatus kasvatustieteeseen. Juva: WSOY.
- Hirsjärvi, S, Laurinen, L. & tutkijaryhmä. Kasvustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa Laurinen, L. (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Juva: Atena kustannus, 12–33.
- Hirsjärvi, S. & Laurinen, L. 2004. Lempeästi mutta lujasti. Juva: WSOY.
- Husserl, E. 1995. Fenomenologian idea Viisi luentoa. Suom. Himanka, J., Hämäläinen, J. & Sivenius, H. Helsinki: Loki-kirjat. (Alkuperäisteos 1950.)
- Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Tampere: Gaudeamus.
- Kahane, C. 1992. Object-relations theory. Teoksessa Wright, E. (toim.) Feminism and Psychoanalysis. A Critical Dictionary. Oxford & Cambridge: Blackwell, 284–290.
- Katvala, S. 2001. Missä äiti on?. Lievestuore: Jyväskylän yliopisto.
- Koivunen, A. & Liljeström, M. (toim.). 1996. Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Koppinen, A. & Koppinen, M-L. 1988. Itsenäinen lapsi –vapaa aikuinen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Laine, T. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.

Laine, T. & Kuhmonen, P. 1995. Filosofinen antropologia. Jyväskylä: Atena.

Mahler, M., Pine, F. & Bergman, A. 1987. The Psychological Birth of the Human Infant. (Reprinted with permission by) London: H. Karnac (Books) Ltd. (First published in Great Britain 1975 by Hutchinson & Co Publishers Ltd).

Nuutinen, P. Lapsesta subjektiksi Tutkimus vallasta ja kasvatuksesta. Joensuu: Joensuun yliopiston monistuskeskus.

Nätkin, R. 1997. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Tampere: Gaudeamus.

Peräkylä, A. 2005. Analyzing Talk and Text. Teoksessa Denzin, N. & Lincoln, Y. (toim.) The Sage Handbook of Qualitative Research Third Edition. California: Sage Publications, Inc., 869–887.

Piiasta päättäjäksi -näyttely ja keskustelutilaisuus. Ks.

http://www.tampere.fi/vapriikki/nayttelyt/piiasta_paattajaksi.html luettu 18.3.2008.

Pitkänen, P. (toim.). 1996. Kasvatuksen etiikka. Helsinki: Edita.

Rich, A. 1977. Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution. London: Virago.

Rinne, R., Kivirauma, J. & Lehtinen, E. 2000. Johdatus kasvatustieteisiin. Helsinki: WSOY.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu Tutkimus, tilanteet, vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Sajama, S. 1989. Brentano ja Husserl: Intentionaalisuus. Teoksessa Varto, J. (toim.) Fenomenologeja Maailma minussa - Minä maailmassa. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta Vol 1. Tampere: Tampereen yliopisto jäljennepalvelu.

Satulehto, M. 1992. Elämismaailma tieteiden perustana. Edmund Husserlin tieteen filosofia. Tampere: Jäljennepalvelu.

Siljander, P. 2002. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Otava.

Suomen maaraportti/YK:n yleiskokouksen erityisistunto lasten huippukokouksen seurannasta 2001. <http://pre20031103.stm.fi/kvt/suomi/ykhuippumaarap.htm> luettu 21.5.2007.

Tolvanen, K. 2007. Artikkelit Aamulehdessä. Aamulehti 13.6.07. A5.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Varto, J. 2005. Laadullisen tutkimuksen metodologia. http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf luettu 10.1.2008.

Värri, V-M. 2000. Hyvä kasvat - kasvat hyvään. Tampere: Tampere University Press.

Liitteet

Liite 1

Tutkimuksen haastatteluisia käytettyjä teoriapohjaisia kysymyksiä:

- 1. Kenellä perheessänne on pääasiallinen kasvatusvastuu? (jos yksinhuoltaja: kenellä lapsuuden perheessä oli pääasiallinen vastuu?)
- 2. Miltä vastuu tuntuu? Missä se tuntuu? Onko esimerkiksi ”kiva painolasti hartioilla”?
- 3. Milloin vastuu tuntuu ylivoimaiselta?
- 4. (Arkkitunteiden, konfliktien, tavallisuudesta poikkeavien tilanteiden, arjen tilanteiden kautta:) Milloin olet tuntenut vihaa/pelkoa/ylpeyttä/häpeää/onnea lapsesi vuoksi?
- 5. Koska kasvatusvastuu päättyy? Päättyykö se? Muuttuuko se? Miksi? Milloin? (vrt. itseytyminen, itseksi tuleminen, itsenäistyminen)
- 6. Millainen on hyvä kasvattaja? (vrt. hyvän elämän päämäärä)
- 7. Mitä kasvattaminen on? Miksi siihen kuuluu vastuu? (kasvatuksen päämäärä)
- 8. Mistä näkee jos joku pakenee vastuutaan?
- 9. Koetko jääneesi jotain vaille kasvattajuutesi vuoksi? Mitä olet saanut? (vrt. kasvatussuhde, dialogisuus)

- 10. Milloin ja millaisissa tilanteissa on tarpeen asettaa rajat lapselle? Milloin pienemmän/isomman lapsen ”yksilönvapauteen” tulisi puuttua? Miksi? (vrt. vapauden ja pakon dilemma) Mihin rajoja tarvitaan?
- 11. Missä tilanteissa/ missä vaiheessa lapsi/nuori on itse vastuussa? Miten nämä tilanteet hoidetaan? (vrt. itsenäistyminen, vastuun otto lapsella)
- 12. Millaisia asioita pidät kasvatuksessasi tärkeinä? Millaisia asioita ja käsityksiä haluat lapsellesi siirtää? (vrt. päämäärä)
- 13. Oletko ehdoton joissain kasvatusasioissa? Missä? Miksi? (vrt. vapauden ja pakon dilemma, itseytyminen)
- 14. Mitä käsitetään kasvatusvastuulla?
- 15. Mitä se on?
- 16. Kenelle se kuuluu?
- 17. Miltä vastuu tuntuu?
- 18. Miten vastuu ilmenee: arjessa, ajatuksissa?
- 19. Tunteeko olevansa ”pakotettu” vastuuseen? Milloin tuntee olevansa ”pakotettu vastuuseen”?
- 20. Miltä pohjalta ja kenen päätöksien perusteella ratkaisut lapsen asioissa tehdään?
- 21. Miten vastuuta/vastuun taakkaa voi helpottaa: itse, perhe, yhteiskunta?

Kannen kuva: Sakra Oittinen 7v.